

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Fenomén caudillismus – aplikace konceptu
na osobu Huga Cháveze**

Žaneta Vostracká

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Fenomén caudillismus – aplikace konceptu
na osobu Huga Cháveze**

Žaneta Vostracká

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Lindě Piknerové, Ph.D. za cenné rady,
věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování mé
bakalářské práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	MOŽNÉ DEFINICE POJMU	5
	2.1 Vysvětlení dalších užívaných pojmů	8
3	HISTORICKÉ A KULTURNÍ POZADÍ CAUDILLISMU	12
	3.1 Institucionální podoba španělských území v Západní Indii – implementace vs. praxe.....	12
	3.2 Boje o nezávislost a vznik nových republik	14
	3.3 Podoba nových republik.....	15
	3.4 Vzestup prvních caudillos	16
4	ZNAKY CAUDILLISMU	19
	4.1 Utváření osobnosti caudilla	19
	4.2 Náboženství a caudillismus.....	20
	4.3 Klientelismus a sociální sítě	21
	4.4 Socializace do caudillistické společnosti.....	22
	4.5 Instituce v caudillistickém režimu – armáda a byrokracie	23
	4.6 Legitimita režimů	25
	4.7 Stabilita caudillistických režimů	26
	4.8 Nástroje propagace caudillistických režimů	28
5	HUGO CHÁVEZ: PŘÍPADOVÁ STUDIE CAUDILLISMU	30
	5.1 Chávezovo dětství a vojenská léta ve Venezuele	30
	5.1.1 Schopnosti a zkušenosti nabyté v mládí.....	34
	5.2 Pokus o převrat 1992	35
	5.2.1 Shrnutí důvodů neúspěšnosti převratu	37
	5.2.2 Důsledky pokusu o převrat	38
	5.3 Prezident Venezuely	39
	5.3.1 Cesta do Miraflores.....	39
	5.3.2 Pokus o svržení Cháveze 2002	44
	5.3.3 Pokračování v prezidentském úřadu	46
	5.4 Vybrané body Chávezovy agendy.....	50
	5.4.1 Nová ústava.....	50
	5.4.2 Sociální programy.....	51
	5.4.3 Ropná politika	52
	5.4.4 Revoluce v přímém přenosu: ¡Alo Presidente!	55
6	ZÁVĚR	57
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	60
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	69
	RESUMÉ.....	70

1 ÚVOD

Tématem předkládané bakalářské práce je caudillismus ve 20. století a jeho aplikace na vybranou latinskoamerickou zemi. V první části předkládané práce nadefinuji pojem caudillismus a na jeho základě ve druhé části aplikuji poznatky na osobu bývalého venezuelského prezidenta Huga Cháveze. Výsledkem mé práce bude ověření teze, že Hugo Chávez byl caudillem 20., respektive 21. století. Budu vycházet z předpokladu, že někteří prezidenti hispánských republik mohou být i ve 20. století, po překonání bojů za suverenitu a sjednocení Latinské Ameriky, nazýváni caudilly, protože je možné najít shodné znaky a vlastnosti s jejich předchůdci v 19. století. Toto budu demonstrovat na příkladu Huga Cháveze. Protože caudillismus považuji za specifický typ vládnutí v Latinské Americe, a neměl by být zaměňován za jiné typy autoritativního vládnutí, vymezím několik definičních znaků, které budu na základě studia případů z více časových období považovat za aplikovatelné na všechny osobnosti nazývané caudilly.

Výše jsem uvedla, že definuji caudillismus, k čemuž využiji zdroje od různých autorů, z různých období a prostředí, kteří se touto problematikou zabývali. Během 19. století vznikaly primární zdroje, jako jsou kroniky nebo výkazy městských rad. Největší zájem o výzkum caudillismu byl mezi autory během 20. a 30. let 20. století, během druhé světové války zájem logicky utichl a vrátil se znovu v 60. letech. Odborníci se ke caudillismu vrací zejména kvůli osobnostem jako Fidel Castro, Juan a Evita Perónovi, Augusto Pinochet, Manuel Noriega nebo Alberto Fujimori a samozřejmě také Hugo Chávez. Předmětem této práce není sumarizovat všechny caudillos a rozdělit je do kategorií, což pravděpodobně ani nelze, ale pokusit se nalézt různé roviny, skrze které je můžeme definovat, čímž se budu zabývat v první kapitole.

Caudillismus se stal typickým prvkem v latinskoamerické politické kultuře, který umožňuje vysvětlit tamní nastavení společenských struktur,

hodnot a norem. Dle mého mínění se zde vyskytuje díky specifickým historickým, kulturním a ekonomickým podmínkám, kterými se budu zabývat ve druhé kapitole práce. Zásadní vliv zde sehrála několik století trvající kolonizace státy Pyrenejského poloostrova, které sem zanesly evropskou kulturu a správu, což mělo zásadní vliv na následující formování nezávislých států.

Nejširší prostor bude v teoretické části věnován nalezení a popsání vybraných jevů, které považuji za charakteristické pro každý caudillistický režim. Na úvod třetí kapitoly se soustředím na nástup caudilla k moci a s ním související tvorbu kultu osobnosti, vztahy s okolím, uznávané hodnoty a význam náboženství. V další části kapitoly se zaměřím na roli a význam byrokracie a armády, které mají na latinskoamerické politické a socioekonomické scéně specifické postavení. Krátce zhodnotím také stabilitu a legitimitu těchto režimů, protože ty v dnešní globální společnosti považuji za velice důležité parametry. Tvorba a artikulace zájmů náleží pouze osobě caudilla, zmíním proto jakými prostředky a postupy tak činí.

Poslední kapitolu věnuji případové studii Huga Cháveze. Aplikuji jednotlivé body na jeho osobu a budu vyvracet resp. potvrzovat úvodní tezi. Kapitola bude vystavěna chronologicky, takže v první řadě zmíním původ, sociální postavení rodiny a vzdělání, které napomohou pochopení Chávezových pozdějších postojů a hodnot. Věnovat se budu taktéž Chávezově vojenské kariéře a nevydařenému pokusu o puč v roce 1992, kde vidím další analogii s prvními caudillos, kteří se v 19. století bouřili proti neefektivní vládě. Dalším důležitým milníkem je zvolení Cháveze prezidentem země. Právě zde můžeme pozorovat jeho schopnosti mobilizovat společnost, vést masu a politizovat různá témata. „Chavismo“ se nazývá způsob jeho vlády, ovládání masy a působení na veřejnost. Zajímavé bude podívat se například na to, jakým způsobem dokázal využívat média a sociální sítě, díky kterým k jeho názorům a stanoviskům mělo přístup stále více přívrženců a staly se komunikačním kanálem mezi ním a světem do jeho posledních dní. Manifestací toho, jak byl vnímán a

uctíván masami se částečně stalo i poslední rozloučení s osobou *el Commandante*.

K aplikaci konceptu caudillismu na osobu Huga Cháveze mě vedlo už to, jak hlasitě se Chávez hlásil k odkazu jednoho z největších latinskoamerických osvoboditelů, a sice Simóna Bolívara, v jehož šlépějích chtěl vézt Venezuelu ke slávě a dále následovat jeho vizi Velké Kolumbie. Dalším argumentem, který mě vedl k rozhodnutí pro tuto osobnost, je momentální aktuálnost tématu a považuji za vhodné v nynější situaci na politické scéně, která momentálně ve Venezuele po jeho smrti nastala, pojmenovat co předcházelo, aby bylo do budoucna jednodušší zkoumat a komparovat, co probíhá aktuálně. Práce dále může pomoci při studiu vlády Nicolase Madura, který se v březnu 2013 stal venezuelským prezidentem.

Ve své práci budu vycházet především ze starší literatury, kterou užiji především pro popsání konceptu caudillismu. Často se bude jednat o literaturu z první poloviny 20. století, kdy bylo toto téma vědecky aktuálnější. Převážně se budu opírat o odborné články a eseje autorů z oblastí mimo Latinskou Ameriku, zejména z amerických a britských univerzit. Zdroje od jihoamerických autorů budu využívat obezřetně, neboť se domnívám, že práce, ačkoli vědecké, by mohly být ovlivněny konkrétním režimem a nemusely by proto být dostatečně relevantní. V druhé části, kde budu aplikovat určené znaky na osobu Huga Cháveze, pro co nejpřesnější demonstraci, budu používat široké spektrum zdrojů. Pracovat budu primárně s několika biografickými knihami o Hugo Chávezovi. Zde jsem si opět vědoma, že se často budu nacházet na velice tenké linii mezi skutečností a názory autorů, které mohou být jak pro-chávezovské, tak i opoziční. Proto doufám, že se mi v mé práci podaří odlišit fakta a ideje. Dále budu využívat novinových nebo časopisových článků, na nichž bude možné Chávezovo počínání demonstrovat a následně zařadit do kategorií, které mi pomohou určit, zda Hugo Chávez byl caudillem či nikoli. Autorem poslední skupiny používaných zdrojů bude

sám Hugo Chávez. Zejména se zaměřím na jeho psané komentáře a konkrétní výroky, jak z domácího prostředí, tak i z mezinárodní scény. Téměř veškeré zdroje, které budu používat, jsou v angličtině, česká literatura se tímto tématem příliš nezabývá, nicméně ji budu využívat pro vysvětlení základních odborných termínů a dějinného kontextu.

2 MOŽNÉ DEFINICE POJMU

Existují různé definice, které interpretují caudillismus odlišně. Nejobecněji se dá říct, že caudillismus je vláda caudilla, což je tvrzení, které nikterak nevysvětluje podstatu pojmu. Caudillo je politický představitel nebo suverén, vůdce nebo šéf ve vymezené oblasti. Celková autorita caudilla spočívá ve spojení se dvěma sektory, a to s armádou a, důležitým prvkem, společností, která je organizována ze zdola (González 2009: 67-68).

Jeden z rozporů v diskuzi o povaze sledovaného jevu spočívá v původu caudillismu. Uvedu zde tři zcela odlišné pohledy, nicméně já se domnívám, že žádný z nich nemůže být považován za jediný platný a všechny považuji za kořeny caudillismu. William H. Beezley uvádí, že hlavní příčinou vzniku caudillismu byl rozpor mezi teorií, resp. právem a prováděnou praxí. Po pádu koloniální byrokracie se rozrůstal regionalismus a technická zaostalost obyčejných lidí v hispánských oblastech umožnila určitým lidem ovládat území a získat si moc nad ostatními. Aby se tyto osoby udržely u moci, vynucovaly si absolutní moc závazky, majetkem i silou (Beezley 1969: 346). Richard M. Morse vidí caudillismus jako přirozený důsledek odlišných postojů katolických monarchů. Caudillismus podle něj vznikl z roztříštěnosti a anarchie, kterou hispánská Amerika na počátku 19. století prošla a vedla ke vzniku nových států (Morse 1992: 74). Charles E. Chapman tvrdí, že caudillismus vzešel od absolutistického modelu vládnutí, který do Nového světa přinesli conquistadoři (Chapman 1932: 287). Morse dále upozorňuje, že caudillismus má mnohem hlubší kořeny. Tím, že domorodé obyvatelstvo si na dřívější absolutistický režim navyklo poměrně hladce, vedení caudilly jim přišlo velice podobné a díky tomu nebyl proti caudillům ze strany obyvatelstva žádný zásadní odpor (Morse 1992: 75). Další možnou příčinou bývají někdy nazývány také kapitalistické zájmy USA. USA potřebovaly odbytiště pro své výrobky a Latinská Amerika byla nejbližším sousedem a bylo tudíž výhodné, aby

v čele států stála jedna ekonomicky a společensky silná osobnost (Hamill 1992: 4).

Francisco José Moreno, profesor zabývající se americkou bezpečností a politikou, tvrdí, že caudillismus je založený na charismatu a podrobení politické moci vládnoucí osobou a neměl by být zaměňován za vojenskou kontrolu. Caudillovým záměrem je odstranit institucionální autoritu a založit systém na charismatu a držbě moci díky loajalitě vůči jeho osobě (Moreno dle Titei 2013: 291). Jinak caudillismus vykládá politický teoretik José Luis Romero, který o prvních caudillos v Argentině napsal, že si potvrzovali podporu ve volbách a plebiscitech. Protože je volili lidé, považovali se za prestižní a nadřazené, což zdůrazňovali a zvyšovali svůj vliv na okolí. Skutečný souhlas pro své kroky od lidí vyžadovali jen sekundárně. Jejich autorita byla faktická a jejich politiky vždy autoritářské (Romero dle Hamill 1992: 8). Kalman Silvert psal o osobnostních kvalitách caudillů a jmenoval široké spektrum okolností, které je utvářely, protože se nedalo přesně určit, z čeho caudillové vzešli, mohli být jak venkovského, tak městského původu, liberální i konzervativní atd. (Silvert 1968: nestránkováno). Brian Loveman a Thomas Davies srovnávají caudillos s moderními vojenskými vůdci. Profesionální vojáci i caudillos podle nich zdůvodňují svoje vedení nacionalistickými hesly jako zajištění bezpečnosti vlasti či národní zájem. Autoři shledávají však rozdíl v tom, že vojáci jsou vycvičení k dodržování přísné hierarchie. Caudillo je proti všem zákonům a autoritám kromě sebe samého. Není proto až tak překvapivé, že caudillos jsou respektováni armádami, protože jsou chápáni jako součást minulosti národa (Davies – Loveman dle Hamill 1992: 9). Glen Caudill Dealy se domnívá, že caudillismus byl dán povahou společnosti, která byla zvyklá, že podíl na vládnutí se získává použitím síly. Étos vládnutí sám povzbuzuje k honbě mužů za veřejným vlivem a mocí (Dealy 1992: 43). Brazílský autor Fernando Henrique Cardoso rozlišuje mezi caudillismem založeným na rodinných sítích a caudillismem vzešlém z armády s byrokraticko-

technokratickým autoritářstvím (Cardoso dle Hamill 1992: 9). Venezuelský publicista Carlos Rangel píše o *consular caudillos*, kteří se stali produktem ambicí USA po španělsko-americké válce v roce 1898. Konzulární caudillos¹ byli dosazeni zahraničním aktérem, a díky zájmům z venku mohli očekávat i poměrně dlouho dobu jejich ochrany setrvání u moci. Zahraniční styky umožňovaly zvyšovat ekonomický vliv caudilla a obohacování jeho armády (Rangel dle Hamill 1992: 10).

Frank Tannenbaum vyjádřil osobu caudilla velice věcně: „*Caudillo vládne pouze ze své přítomnosti. Cokoliv řekne je zákon, a i když nemusí vůbec nic říkat, pak druzí konají v jeho jméně, za předpokladu, že konají podle práva, které jim nastolil, a bude jim připsáno [...]*“² (Tannebaum 1960: nestránkováno).

Ve 20. století je caudillo spojován také s politickými stranami. Dle Johna D. Martze je caudillo ztělesněním hispánských hodnot a má hlavní zodpovědnost za činy spáchané v zájmu moci a bohatství. Zároveň je obrazem statečnosti a odepření si určitých věcí. Není už pouze vojenský či masový vůdce, ale je spojen také s civilními stranami. Kvůli vzestupu zájmu o občanskou participaci a mobilizaci společnosti se stávají předáky těchto politických stran. Ideologie strany často souvisí s osobním kultem caudilla a slouží k mobilizaci společnosti. Organizace těchto stran není autonomní, neboť caudillo stojí nad jejich organizační strukturou. Caudillo zároveň definuje a vyslovuje zájmy masy. Tyto strany bývají v liberálních společnostech vnímány často jako populistické (Martz 1983: 22-24).

Pokud budeme vycházet z předpokladu, že se dnes o caudillech dá hovořit v souvislosti s politickými stranami, vyplývá z toho, že dále můžeme popsat tzv. volební caudillos. Caudillos musejí být zvoleni, tudíž se musejí pohybovat v mantinelech volebních procedur a respektovat

---

¹ Př. Fidel Castro byl považován za konzulárního caudilla Sovětského svazu

² „The caudillo governs by his mere presence, and anything he says is an order; and if he refuses to say anything at all, then others will act in his name on the assumption that they are carrying out the orders he would have given, and he will be credited with them[...]“ (Tannenbaum 1960).

volební zákony. Kontrolu si tito caudillové zajišťují prostřednictvím různých druhů auditů, inspekcí nebo soudními spory (Nickerson dle Landrie 2013: 4). Taylor A. Landrie přichází ve své práci s hlubším pozorováním cílů caudilla a jeho následníků. Hodnoty a normy v latinskoamerické společnosti mohou pomoci určit, proč k tomuto typu vůdcovství dochází (Landrie 2013: 6).

2.1 Vysvětlení dalších užívaných pojmů

Prvním hojně používaným termínem je autoritarismus či označení autoritativní. Používat jej budu zejména ve spojeních autoritativní osobnost nebo autoritativní vláda caudilla. Dnešní politická věda definuje autoritarismus podle Juana José Linze jako „*politické systémy s limitovaným politickým pluralismem, bez vybroušené a vedoucí ideologie, zato s typickou mentalitou, bez extenzivní či intenzivní politické mobilizace (vyjma nějaké etapy jejich vývoje), ve kterých vůdce či výjimečně malá skupina uplatňuje moc uvnitř formálně špatně definovaných, avšak předvídatelných hranic.*“ (Linz dle Balík – Kubát 2004: 50). Nechci zde tvrdit, že všechny caudillistické režimy jsou autoritativní, nicméně se definici blíží nejlépe. Caudillismus zdárně může splňovat některé prvky totalitarismu, ale při zobrazení na pomyslnou osu se caudillismus blíží více k autoritarismu. Caudillismus nepovažuji za totalitarismus, protože nedosahuje politického ovládní mimopolitických záležitostí. Můžeme hovořit o ekonomických záležitostech, ale nikoli o systematickém teroru celé společnosti. Navíc caudillistická společnost caudilla přijímá, protože jinak by byl svržen a nahrazen někým jiným. Zároveň společnost není vedena konkrétní ideologií, která by byla vnucována, ale lidé jsou loajální na základě osobních a ekonomických zájmů. Předchozí tvrzení však neznamená, že se občané často neúčastní různých slavností, přehlídek či pompézních ceremoniálů (Balík – Kubát 2004: 36-37). Autoritarismus často podporuje vznik různých organizací přesahujících i do politických záležitostí, jedinou podmínkou existence

těchto organizací je souhlas s režimem. Pokud bychom chtěli caudillismus více zařadit, podle typologie J. J. Linze, by se na základě vnitřního členění jednalo nejčastěji o byrokraticko-militaristické a organicko-etatické autoritativní režimy, které první jmenované přesahují o mobilizaci společnosti (Balík – Kubát 2004: 49-57).

Předchozí tvrzení vede k nutnosti osvětlit problematiku legitimacy. Legitimitou budu chápat stav politického systému, jehož se dá dosáhnout prostřednictvím procesu legitimizace (Balík – Kubát 2004: 66). Nejobecněji se dá definovat jako „[...] *obecné uznání práva na výkon moci.[...] Lidé přijímají a uznávají politické instituce, protože věří, že jsou to ty nejlepší možné. K dosažení legitimacy působí procesy zdůvodňování a ospravedlňování, které nazýváme legitimizace [...]*“ (Šafr 2014: nestránkováno). Něčím zcela odlišným je legalita, která označuje jednání v souladu se zákony. Teorii legitimacy rozpracoval německý sociolog Max Weber, který vyjmenoval několik základních ideálních typů legitimacy. Základní rozdíl spočívá ve způsobu, jakým je legitimacy dosaženo. Třemi základními stavebními kameny jsou tradice, charisma a legalita přijatých pravidel i jednání autority. Autorita vládnoucích je dána rozsahem pravomocí a nesmí být užita pro vlastní zájmy (Grant 2009: 303-304). Weber definuje legitimitu racionální, tradicionalistickou a charismatickou. Prakticky se neseťkáme s ryzí podobou, ale s kombinacemi více typů (Šafr 2014: nestránkováno).

Dalším zmiňovaným pojmem bude charismatické vůdcovství, které souvisí s Weberovou charismatickou legitimitou a rozpracoval jej Robert Ch. Tucker. „*Charismatický vůdce může získat moc tehdy, když má schopnost vyvolat silné emocionální pocity. Musí věřit svému poslání a potřebuje být nadán výjimečnými rétorickými schopnostmi. Charismatictí vůdci vyvolávají silné pozitivní pocity mezi svými přívrženci, ale na druhé straně také silně negativní mezi svými oponenty. Být pouze populární a obdivovaný není to samé, jako být charismatický.*“ (Šafr 2014: nestránkováno). Weber definoval charisma jako soubor

určitých vlastností a kvalit jedince, na jejichž základě se odlišuje od obyčejných lidí a je proto považován za člověka mimořádných kvalit (McLean - McMillan 2009: 70). Již na konci 19. století Gustav Le Bon věděl, že dav může ovládat pouze osoba s dostatečně velkou prestiží. Přičemž rozlišoval mezi prestiží nabytou z původu, z majetku, z tradic a prestiží osobní, kterou Weber později nazval charismatickým panstvím. Osoby disponující charismatem jsou schopny získat si obdiv a poslušnost okolí. Charismatický vůdce sám je přesvědčen o svých cílech a poslání, které musí vyplnit (Balík – Kubát 2004: 91). V dnešní době se můžeme setkat s personalizací moci, která v krajních podobách může být kultem osobnosti či organizovaným politickým uctíváním. Díky empirickým průzkumům však můžeme rozlišovat mezi legitimitou režimu, důvěrou v instituce a popularitou vedení (Dogan 1998: 112; 120).

Podle Samuela P. Huntingtona je problém obnovení legitimacy v autoritativních režimech příčinou tzv. třetí vlny demokratizace, která od 70. let 20. století silně zasáhla i Latinskou Ameriku. Příčinou je vyčerpání původních cílů vůdců, kterými mohli zdůvodňovat své jednání (Balík – Kubát 2004: 79).

Jedním ze stavebních prvků caudillismu jsou také klientelismus a loajalita. Klientelismus je sociální institucí mezi závislými klienty a jejich patronem, kde patron poskytuje ochranu svému klientovi a ten mu na oplátku umožňuje zvyšovat svůj vliv (Eckhardtová 2014: nestránkováno). Klientelismus jako distribuce statků někdy nahrazuje funkce trhu, ale C. Clapham říká, že se jedná o obchod nerovných. Nicméně je náročné určit hranici, kdy je ještě zdravé vázat se na své příbuzné a známé a kdy tento vztah přechází k protekci a korupci (Clapham dle Aston 2003: 6). Na rozdíl od korupce klientelistická směna není v rozporu se zákonem. Klientelismus se v korupci mění tehdy, kdy je směna prováděna tajně, a tudíž se nachází na nelegálním trhu (Varese 2009: 85). V dnešní době jsou nejdůležitějším směným zbožím informace, kontakty a prestiž. V chudých společnostech patroni stále poskytují také

materiální statky jako pracovní místa, lékařskou péči nebo vzdělání. K zásadním změnám většinou nedochází z nitra systému, ale z vnějšku nebo v důsledku rozsáhlého vnitřního konfliktu, který změní celý systém. Politická moc je prostřednictvím klientelistických vazeb soustřeďována do rukou patrona (Eckhardtová 2014: nestránkováno). Tyto vztahy jsou dlouhodobé, pevné a samozřejmě neformalizované. Loajalitu můžeme chápat jak soubor hodnot, které oceňujeme na druhé osobě a soubor pocitů, které mohou podporovat určité skutky. Zároveň se může jednat o racionální kalkul a loajalita je vždy vázána na nějakou konkrétní osobu nebo instituci. Loajalita může být i limitující, protože loajalita k jedné osobě může vylučovat loajalitu k jiné (Kleinig 2013: nestránkováno).

3 HISTORICKÉ A KULTURNÍ POZADÍ CAUDILLISMU

Během 16. až 18. století byla Latinská Amerika pod nadvládou evropských mocností. Na jihoamerickém kontinentě měly své državy zejména Španělsko a Portugalsko a celé území se označovalo Západní Indie. Primárním důvodem kolonizace bylo rozšiřování obchodu. Z Nového světa proudilo do Evropy nejen zlato a další drahé kovy, nýbrž také zboží jako např. třtinový cukr, hovězí dobytek nebo vzácné druhy dřeva (Polišenský 1979: 68-69). Při podrobování Nového světa conquistadoři nenarazili na centralizovaný stát, ačkoli dobývaná území byla často rozsáhlými říšemi bohatými na zlato. Hlavním důvodem, proč si conquistadoři dokázali podrobit říše, byla právě nejednota původních obyvatel a často také souhra náhody a místního náboženství. Ačkoli podrobené původní obyvatelstvo často nesouhlasilo s conquistadory, nebylo schopné se jim organizovaně vzepřít (Kunc – Barteček 2008: 20-25).

Zásadní roli v kolonizaci Latinské Ameriky sehrála také katolická církev. S objevováním a podrobováním nových území bylo zapotřebí nějaké zdůvodnění a legitimizace. Římští papežové vydali několik nařízení, která monarchiím poskytovala evangelizační právo k šíření křesťanství a ochraně podrobených obyvatel (Kunc – Barteček 2008: 28-30). Zásadním dokumentem byla Smlouva z Tordesillas podepsaná roku 1494, která rozdělila sféry vlivu na doposud objevených územích (Polišenský 1979: 64). V této smlouvě se panovníci zemí dohodli na určité demarkační linii a jejím vzájemném respektování (Kunc – Barteček 2008: 28-30).

3.1 Institucionální podoba španělských území v Západní Indii – implementace vs. praxe

Nově podrobená území byla vlastnictvím španělského krále a stala se integrální součástí monarchie jako provincie. Pověřit mořeplavce

podniknutím dalších objevných výprav mohli výlučně jen panovníci. Odměnou za finanční a životní rizika udělovali panovníci conquistadorům různá privilegia, povýšení do šlechtických stavů či dokonce dědičné úřady. Nicméně Koruna brala v potaz, aby se v koloniích nevytvořila nová mocenská skupina. Kontrola byla prováděna skrze dosazené úředníky, kteří měli výsadami obdařené dobyvatele kontrolovat. Ke kontrole a stabilizaci byla často využívána také církev, protože jako instituce pod patronátem panovníka mohla dohlížet na conquistadory i úředníky (Kunc – Barteček 2008: 30-32).

Vytvořena byla rozsáhlá síť správních celků s různými statusy, které byly řízeny dosazeným úřednictvem. Protekce a korupce byly rozšířenými jevy. V institucích sice našlo práci mnoho lidí, ale docházelo tak i k výraznému sociálnímu odlišení, protože někteří dokázali těžit z obdržené funkce, jiní zase ze známostí a rodinných vazeb. Města měla své rady zvané *cabildos*, které měly významnou roli při emancipaci Latinské Ameriky. Význam *cabildos* klesal s rostoucí možností kupovat si úřady, ale v 18. století jejich význam opět vzrostl s novým společenským pořádkem, kdy kreolové začali vystupovat proti dosazeným španělským úředníkům či monarchii jako celku (Polišenský 1979: 95-105).

Správa kolonií probíhala prostřednictvím královských výnosů. Zákonodárci měli často problémy přizpůsobit zákony jednotlivým oblastem, protože se lišily geograficky, hospodářsky i sociální strukturou. Protože se královské výnosy snažily reagovat na problémy vzniklé v konkrétních regionech, často se stávalo, že výnos byl v rozporu s jinými zahrnujícími celé kolonie. V koloniích byly proto zákony dodržovány málo a postupem času, vzhledem k hospodářské situaci Španělska, bylo možné na základě tzv. kompozice změnit nelegální postup za určitý poplatek v právoplatný. Původní osadníci, kreolové i koloniální správa si tak dokázali prosadit určité územní nároky nebo přístup k levné pracovní síle. Navíc úředníci koloniální správy často sdíleli názory se španělskými osadníky a bohatými kreoly a dávali tudíž přednost spolupráci s nimi

(Polišenský 1979: 92-94). Královské výnosy sice brali na vědomí z úcty ke králi, ale neplnili je, což se stalo jedním z typických znaků politiky ve španělských koloniích. Existovaly v podstatě dva koncepty, které Beezeley nazývá „panství teorie“ a „panství praxe“³, kde platilo pravidlo: „vyslyším, ale neuplatním“. Funkčnost celého systému proto závisela na schopnostech a zájmech jednotlivých úředníků (Beezley 1969: 345-346).

3.2 Boje o nezávislost a vznik nových republik

Ke konci koloniální éry ztrácel španělský panovník dohled nad latinskoamerickými državami a fakticky vládl místokrál, jemuž byli loajální úředníci v regionálně ohraničených oblastech. Dříve byla jistou mírou kontroly lojalita králi, která zamezovala úplné uzurpaci moci. S válkami o nezávislost, ale úcta a tradice zmizely (Beezley 1969: 346). Po vzoru dění v Evropě se začaly i v hispánské Americe tvořit junty a tajné organizace, které začaly plánovat proklamaci nezávislosti. Často vznikaly na území jednotlivých cabildos. První pokusy se objevily už na konci 18. století. Příkladem je plán Francisca de Mirandy, který cestoval po Evropě a snažil se u královských dvorů získat finanční a diplomatickou podporu proti Španělsku (Klíma 2007: 34-38).

Vůdčími osobnostmi válek o nezávislost, vedených v letech 1810 – 1823, byli kreolští důstojníci jako Simón Bolívar nebo José de San Martín. Tito muži byli vycvičeni od španělské armády a měli stejná práva jako španělské vojáky. Takových důstojníků bylo pro konsolidaci všech států v Latinské Americe málo a bylo proto zapotřebí dalších vojenských struktur (Silvert 1969: nestránkováno). Bohatí a často výborně vzdělaní kreolové využili válek k dosažení politické a hospodářské nezávislosti, Národní idea byla optimálním nástrojem ke sjednocení komunit. Dalšími nástroji byly také společný jazyk, kultura a náboženství. Kreolové se

---

³ Panství teorie jsou myšleny vydané zákony a nařízení. Panství praxe jsou vykonávané kroky.

pro účast ve válkách rozhodovali většinou podle ekonomických zájmů, u nižších vrstev obyvatelstva měl největší vliv místní caudillo (Opatrný 2010b). Aby si vůdci udrželi loajalitu a poslušnost, museli vykazovat úspěchy v bojích, být populární a zároveň suroví. V takovém prostředí není centrální autorita schopná ovládat území (Titei 2013: 28).

3.3 Podoba nových republik

Nové republiky v mnohém čerpaly z Velké francouzské revoluce a také ze Spojených států amerických, zejména v zavádění prezidentských režimů. Nedošlo ale k úplnému odcizení od dřívějšího koloniálního systému a zachovaly se některé ekonomické a sociální struktury (Titei 2013: 284).

Koloniální odkaz dal novým republikám vznik centralizovaných vlád, držených jednou autoritou, a silného zákonodárství, ale bez adekvátní kontroly. Opět tak existoval rozpor mezi právem a praxí, vyklad práva byl zcela v rukou jednotlivých úředníků. Kvůli rozpadu dřívějších říší na menší regiony, nebylo možné provádět reformy a často ani správu nových republik (Beezley 1969: 346).

Státy byly rozděleny do sfér vlivu různých junt a nezávislost postupně proklamovaly všechny části země. Republiky nebyly příliš stabilní a v mnoha případech docházelo k častému střídání vedení a s nimi spojenými občanskými válkami. Jeden z osvoboditelů, Simón Bolívar, sepsal své politické cíle v Dopise z Jamajky, ve kterém líčil svůj boj za nezávislost celého kontinentu a vylučoval obavu, že by se mohla navrátit španělská monarchie. Také předpovídal, že k dosažení stabilního uspořádání bude zapotřebí delšího období autoritativních vlád, které budou schopny čelit anarchii. Ideálním uspořádáním se měla stát federace, později své názory přeformulovat a ideálem podle něj měla být centralizovaná republika s doživotním prezidentem (Kunc – Barteček 2008: 74-79).

Někteří latinskoameričtí velkostatkáři si na počátku 19. století všimli, že v severoamerickém republikánském režimu se zachovalo otrokářství a majetek statkářů. Tito lidé si proto velice dobře dokázali spočítat, že prosazení nezávislosti se jim vyplatí (Klíma 2007: 34). Bolívarovy myšlenky měly vliv nejen na formování republik v Latinské Americe, ale později ovlivnily také mnoho moderních politických představitelů.

3.4 Vzestup prvních caudillos

Caudillismus bývá chápán jako výsledek specifických okolností, které v Latinské Americe v počátcích 19. století nastaly. Po válkách o nezávislost se vytvořilo ideální klima pro jeho vzestup, a to proto, že ekonomický úpadek, zhroucení právního řádu a militarizace společnosti přispěly k fenoménu charismatického vůdce. Dalšími klíčovými faktory byly také změna pozemkových práv a pád koloniální správy a institucí, které bylo zapotřebí nahradit novými (Titei 2013: 286).

Pro toto období platilo, že caudillismus byl *„personalizovaný a polovojenský režim, jehož stranický systém, administrativní postupy a legislativní funkce náležely bezprostředně pod kontrolu charismatickému vůdci, jeho okolí a zprostředkujícím úředníkům.“*⁴ (Silvert 1969: nestránkováno) Možnost participovat na moci dostali i členové nižších sociálních skupin. Města byla spíše intelektuálními a obchodními centry nových států, ve kterých existovala snaha nastolit liberální občanskou společnost. Na venkově caudillos často tvořili konzervativní koalice proti tehdy „radikálním“ liberálům (Silvert 1969: nestránkováno). Střední a dělnická třída se poprvé mohly chopit moci a její protivníci z vyšších tříd byli přesvědčeni, že musí potvrdit svoji moc všemi prostředky (Chevalier

---

⁴ „ [ ]highly personalistic and quasimilitary regime whose party mechanisms, administrative procedures, and legislative functions are subject to the intimate and immediate control of a charismatic leader and his cadre of mediating officials“ (Silvert 1969).

1992: 31). Tento začarovaný kruh vedl k velkému počtu občanských válek.

Nově vzniklé státy se musely vypořádat s rozdíly v sociálních třídách, ekonomických možnostech a etnickém složení společnosti. Dále musely řešit stejné problémy jako Španělsko. Jedním z hlavních problémů byla členitost regionu daná fyzicko-geografickými okolnostmi, se kterými souvisela doprava a komunikace. Komplikace často způsobovalo také původní obyvatelstvo. Menší populace nebyly schopné zajistit požadavky vlády, která se snažila rozšiřovat instituce a sociální kontrolu. Nevyhnutelným důsledkem byla proto regionalizace území. Zaostalost, negramotnost a pomalá komunikace i zásobování umožnily prvním caudillům ovládnout území. Ve státech zatím neexistovalo pojetí koncepce národního státu ani vnímání společných kořenů, ze kterých by se dalo vycházet. Důležitější byly stále lokální vazby a zvyky, přičemž nejsilnějšími byly vazby rodinné. Ke sjednocení válčících elementů a ochraně společnosti bylo zapotřebí silných osobností, které si dokázaly získat loajalitu lidí, překonat opozici a rozhodovat spory (Beezley 1969: 347-349).

V nově vzniklých nezávislých státech se nedařilo uplatňovat ústavy a zastupitelskou demokracii. Autoritativní jedinci z toho pak čerpali výhody a osvobozené války využívali k rozšiřování svých území a vlivu. Docházelo k vytváření hustých klientských sítí. Státy byly poměrně slabé, což umožňovalo caudillům obsazovat i posty ve státě namísto regionů (Opatrný 2010a: 350-351). Vzhledem k tomu, že neexistoval zvyk vládnout ostatním, byl si caudillo svou pozicí nejistý, a proto také bylo nezbytné potvrzovat svoji moc, klidně i silou a zároveň se odlišit od obyčejných lidí (Chevalier 1992: 31). Caudillo musel získat vliv v armádě i ve státních institucích a administrativě, dokázat sloučit pro svoji osobu jmenované sféry vládnutí a nacházet se mezi ideologií a zákonem. Své stoupence se snažil shromáždit do institucí nebo je sjednotit proti nějaké hrozbě. Opozice fungovala ilegálně, nebo jí bylo

tolerováno jen velice málo. Hlavními oblastmi zájmu byly pro caudilla církve, armáda, velkostatkářství a ideologie. Bez osobní prestiže by žádný ze zmíněných rámců nebyl natolik účinným, aby caudillo mohl ovládat masy. Podporování různých institucí a filozofických postojů bylo způsobem, jak si získat další podporu, vždy to však bylo podmíněno užitečností (Beezley 1969: 347-349).

Některým caudillům se podařilo udržet v zemi mír a rozvíjet společnost namísto vynucování absolutní loajality. Často se stávali zosobněním nacionalismu a měli prostředky jak povzbudit ekonomiku a rozšířit vazby od rodin k širším regionálním i národním. Caudillo se dokázal domluvit s oblastními vůdci *caciques* a nabídnout jim spolupráci. S poctou, která byla caudillům udílena, rostla často i národní jednota (Beezley 1969: 350).

Podpora legálně zvoleného caudilla vycházela také z koloniálního odkazu, ale s rostoucím liberalismem v Evropě a Velkou francouzskou revolucí upadala, protože obojí hlásalo rovnost před zákonem a nikoho nad zákon. Pod jeho vlivem byli latinskoameričtí caudillos nuceni uznat, že vládnout jsou schopni i jiní, než spříznění lidé. Ke konci 19. století byli v zemích přítomni také vojenští poradci z USA a Evropy, kteří asistovali při vytváření profesionálních armád (Beezley 1969: 350-351).

Někteří autoři, jako například Beezley, tvrdí, že éra caudillismu již skončila s nárůstem nacionalismu a s institucionalizací armády (Beezley 1969: 352). Domnívám se, že tento jev se do latinskoamerické politiky vrátil s autoritativními prezidenty ve druhé polovině 20. století, a proto dále budu hledat prvky a vlastnosti, které se budou shodovat s 19. stoletím, které bývá v Latinské Americe označováno za éru caudillismu. Beezley nemohl v době tvorby své práce počítat s renesancí caudillismu v podobě osobností jako Augusto Pinochet, Fidel Castro nebo Hugo Chávez (Landrie 2013: 18).

4 ZNAKY CAUDILLISMU

4.1 Utváření osobnosti caudilla

Za caudilla bývali prvně označováni vojenští vůdci, později také členové mocných rodin kontrolujících zdroje a zásobování, a dále také lokální čelní představitelé, s nimiž měli krevní pouto (Titei 2013: 288). Přestože španělská nadvláda definovala v dřívějších dobách přesné zákonné normy o rodině, věnu, dědictví a péči o osiřelé, ve společnosti fungovala neformální solidarita (Haigh 1964: 484). Rodinné a přátelské vazby mohou být caudillovi nápomocné v počátcích, později je ale nutné získat si náklonnost i širší společnost ve volebním obvodu. Musí si také získat veřejnou úctu a rozšiřovat své přátelské vazby. Proto se často z venkova caudillos dostávají až do velkých měst, kde mohou rozšiřovat své sítě kontaktů (Dealy 1992: 61). Aby mohl být někdo zván caudillem, musí proto přesvědčit o své výjimečnosti, k čemuž mohl použít výraznou gestikulaci, nápadité uniformy, velkolepé přehlídky či různá představení. Bylo zapotřebí vytvořit určitý kult osobnosti. Caudillo byl permanentně pod tlakem, protože stále existovali nepřátelé, které nemohl odstranit a také si nebyl jist loajalitou svých *compadrazgos* a svou neomezenou mocí (Chevalier 1992: 37-38). Caudillos se dle své libosti může snažit odstranit regionální caciques, nebo je naopak zakomponovat do centrální vlády. Výsledně z toho caudillo často vyšel jako národní sjednotitel, otec vlasti a podobně, protože se mu podařilo zlomit nacionalistické nálady regionů (Chevalier 1992: 39). V duchu republikanismu a demokracie jsou caudillos často zvoleni prezidenty, a to díky své popularitě mezi masami, vojenské prestiži a ekonomické síle, která mohla být odvozena až od loajality k bývalému španělskému koloniálnímu systému (Haigh 1964: 486). Skutečnost, že caudillo chce získat moc a s ní spojený majetek lze považovat za relevantní a zcela racionální požadavek, což pochopitelně může ve svém důsledku vést k uzurpaci moci a nedodržování demokratických principů. To caudillo zdůvodňoval tím, že je

zapotřebí touto cestou nastolit pořádek a že společnost zatím potřebuje silné vedení (Dealy 1992: 45).

U caudillistických prezidentů neexistují jednotné hodnotové rámce, a nelze tvrdit, že se nutně musí stát autoritativními vládci. Caudillo by měl vycházet z hodnot ve společnosti, ale nemusí příliš vyhledávat její participaci (Dealy 1992: 43-45). V Latinské Americe nemůže caudillo odstoupit, protože neexistuje jeho legitimní nástupce (Tannenbaum 1960: nestránkováno).

4.2 Náboženství a caudillismus

S konceptem caudillismus je spojeno také náboženství, v Latinské Americe se jedná především o katolictví. Dodnes je Latinská Amerika celosvětově nejvíce náboženskou oblastí světa. Katolická církev jako historicky silná instituce ovlivnila latinskoamerickou společnost a její chápání hierarchie a autorit. Během 20. století však ztratila monopol jak duchovní, tak i mocenský a začala se vnitřně štěpit, což v některých případech vedlo ke vzniku charismatických hnutí. U charismatických hnutí je kladen velký důraz na komunitní život, emotivní projevy při bohoslužbách a na osobní transformaci. V náboženství nachází latinskoamerická společnost určité jistoty skrze přijetí svého osudu, podřízení se určitým nezpochybnitelným normám či lidským autoritám (Doležal 2010: 366-396).

Katolictví je tak silným elementem v hispánské společnosti, že ho někteří caudillové využívali pro rozšíření svých pokrevních pout tím, že se (třeba i vynuceně), stávali kmotry i tisíců dětí. Tím si vytvářeli přívržence napříč společenskými třídami. *Compadrazgo*, neboli kmotr, se tak stal i politickým pojmem. Tento vztah vzájemných povinností byl důležitý především v odlehlých regionech, kde se hůře uplatňovala nařízení a zákony a jednotlivci neměli téměř žádné garantované jistoty (Titei 2013: 291).

Caudillo náboženství často využíval jako náhradu politické participace. Lidé se účastnili bohoslužeb, které samotné mohly být využity k indoktrinaci, a tím se měly uspokojit jejich potřeby participovat. Caudillo byl samozřejmě věřícím, proto spoustu svých kroků mohl zdůvodňovat právě vírou. Caudillové se často nechávají uvádět do úřadu nejen legislativními, ale právě také náboženskými ceremoniemi.

4.3 Klientelismus a sociální síť

V politické sféře se caudillo stal jediným, kdo mohl rozdělovat nebo kumulovat moc. Politika se stala určitou formou podnikání a bylo na každém caudillovi, zda bude liberální nebo konzervativní. Důležité bylo vytvořit si strategii pro kontrolu všech veřejných statků, aby se zvýšila caudillova atraktivita pro členy jeho sítě. Tím, že měl co nabídnout, se jeho klientelistické sítě rozšiřovaly (Williamson 2009: 237).

Vytváření rodinných a širších sítí bylo základním předpokladem pro caudillovu vládu. Dealy hovoří o „hře na přátele“ (*playing the friendship game*), což značí, že přátelské kruhy jsou nástrojem k moci sami o sobě. Čím více má caudillo přátel, tím se zvyšuje jeho prestiž a váženost (Dealy 1992: 47-79). Caudillo měl být bohatý, nebo se jím měl co nejrychleji stát. Mohl mít zisky např. z monopolu na vývoz nebo výrobu nějaké komodity, výhodných státních zakázek a především obsazením nejlepších zemědělských ploch. Často si navzájem pomáhali se zámožnými příbuznými, protože rodinná solidarita a pouto krve bylo stále nejpevnější. Ti od něj za podporu naopak očekávali poskytnutí výhod a postů (Chevalier 1992: 34-36). Osobní klientelistické vazby byly oboustranné, caudillo poskytoval ochranu, pomoc, laskavost a pozornost, od druhých očekával naprostou loajalitu a bezvýhradný souhlas s čímkoliv (Titei 2013: 290).

Protekce v rámci rodinných vazeb je spojena také s korupcí (Dealy 1992: 54). Rodinné vazby mohou být oslabeny, ale stále přetrvává

představa caudilla jako muže s autoritou, fyzicky silného a statečného, který je zároveň obchodníkem a podnikatelem řídícím hlavní oblasti produkce. Ekonomické prostředky jsou jedny z hlavních, které caudilla drží u moci, ale stále nesmí zapomínat na obyvatelstvo a být vůdcem masy (Chevalier 1992: 41). Velké nadnárodní korporace bývají k autoritářským vůdcům shovívavější a jsou schopny podporovat jejich zájmy, především finančně. Korporace očekávají výměnou určitou stabilitu, zejména u profesních organizací nebo u rolníků.

Nikdy se nesmí stát, že by se střetly úzké rodinné vazby s vnějšími zájmy. Znamená to, že se nekomunikuje s osobami z vnějších skupin, které mají jiné cíle, zájmy a postoje (Dealy 1992: 56). Osoby nepatřící do spřátelených sítí jsou považovány za nedůvěryhodné. Takové postoje vedou k souhlasu nebo akceptaci korupce a nemorálního chování (Landrie 2013: 13).

Politické strany vznikly rozšířením panských vazeb a staly se vyjádřením přetrvávající touhy po vůdcovství. Strany jsou založeny především na osobním charismatu vůdce a jeho schopnosti mobilizovat a organizovat společnost. Program strany často zahrnuje populistické výstřely, které se snaží přitáhnout co nejširší masy lidí (Martz 1983: 23).

4.4 Socializace do caudillistické společnosti

Rozšíření caudillismu jako takového není v Latinské Americe žádnou sociální revolucí, což nepopírá skutečnost, že konkrétní caudillos mívali vlastní ideologické směřování (Silvert 1969: nestránkováno). Důležitým prvkem je paternalismus ve společnosti, který nezpochybňuje autoritu caudilla, což lze přirovnat k chování dětí, které neodporují svým otcům a nezpochybňují jejich rozhodnutí (Landrie 2013: 12).

Mladí lidé jsou v caudillistické společnosti vedeni k určitým schopnostem a postojům, které vůdce vyžaduje. Vliv je vytvářen nejen

během výuky, ale i v různých studentských organizacích a klubech nebo hnutích, ty socializují národ a jsou typické pro caudillistickou společnost. Mladí se vzhlížejí ve vlastnostech odvozených od vojenských důstojníků – formalitě v chování, mluvě a uniformách. Pomocí těchto atributů si caudillo zajišťuje úctu. Z tohoto důvodu je ve společnosti rozšířeno nošení uniforem, které nosí žáci ve škole, údržbáři i strážníci (Dealy 1992: 55-56). Je tak vyznačená společenská organizace. Cíle a směřování skupin a struktur jsou až sekundární, primární je organizovanost lidí do těchto struktur (Dealy 1992: 58). S tím, jak se armáda a byrokracie prosazují v různých sférách moci, dochází už na školách k rozdělování studentů do politických táborů, což lze označit za jednoznačné selhání nezávislého školství (Johnson 1964: 438).

Zvyšující se urbanizace společnosti klade vysoké požadavky na sociální a ekonomickou sféru, na infrastrukturu a vytváření nových pracovních míst pro obyvatele přicházející z venkovských agrikulturních oblastí. Urbanizace přinesla zvýšené nároky na vlády a sociálně-ekonomické systémy, které musely zajistit ubytování pro nově příchozí pracovní síly. Vzhledem k nedostatkům v oblasti soukromého podnikání, očekávané dosažení sociální mobility není možné poskytnout a lidé jsou frustrováni, což může vést k politickému odcizení a nestabilitě (Johnson 1964: 440).

I rodiny se mohou od caudilla názorově vzdálit, pokud nerozhodne v jejich zájmu, nicméně není příliš pravděpodobné, že by se mu vzpřičily, protože se jim stále dostává určitých benefitů (Haigh 1964: 487).

4.5 Instituce v caudillistickém režimu – armáda a byrokracie

Autorita caudilla byla v mnohých státech považována za nutnou, protože aktivita etnických skupin způsobovala v zemi neklid a narušení veřejného pořádku. Privilegované skupiny proto v caudillovi viděly správného a jediného schopného politika zemi uřídit, jediného *gendarme*

necesario – nezbytného četníka (Titei 2013: 289). To že dokázal kontrolovat armádu, bylo úzce spojeno také s ekonomickými zájmy vojáků (Haigh 1964: 483).

Moci se caudillo často ujímal pomocí *cuartelaza*, což vyžaduje dokonalý plán pro ovládnutí komunikací, vládního sídla a zahrnuje konečné oznámení lidu, že převzal moc. Jedná se o relativně poklidné a rychlé převzetí moci armádou bez lidských obětí. Představitelem státu se většinou stává velitel revoluční junty. Zásadní roli v této situaci proto sehrávají armádní důstojníci, které musí dobře znát a vědět, že jej nezradí. Pro úspěšné převzetí moci, je zapotřebí také podpory intelektuálních kruhů, podpora představitelů politických stran, ale i sympatie obyčejných lidí, aby je nově nastolená vláda nepřivedla do občanské války (Stokes 1952: 451).

Caudillo rekrutoval vojáky většinou z venkovských rolníků. S bohatými rančery uzavíral obchody, které mu umožnily rozšiřovat moc skrze státní kapitál (Silvert 1969: nestránkováno). Udržování vlády pouze prostřednictvím armády je naopak znakem neschopnosti caudilla zajistit si důvěru ovládaných lidí. Je to sice možný způsob, jak se pokoušet v zemi uchovat nastavené politické klima, nicméně taková vláda caudilla je vždy dočasná (Hamill 1992: 7). Armádní frakce vstupují do politiky za účelem podpory určitých ekonomických zájmů nebo z ideologických důvodů. V Latinské Americe ve většině případů platí, že armáda je politickým aktérem. Musíme zohlednit, že zahrnuje nejen militaristické prvky, ale také vazby se společností. Jedinci v těchto strukturách jsou proto motivováni nejen vojensky, ale také společensky, což má vliv na politické, ekonomické a veřejné prostředí (McAlister 1992: 206-208).

Použití násilí se stalo běžným prvkem latinskoamerické politické kultury. Pojem revoluce nabývá úplně odlišný význam, protože se používá jako zástěrka pro použití hrubé síly a získání větší moci. S tím souvisí také vysoká militarizace latinskoamerické společnosti.

Společnost přešla od tradiční k moderní díky komunikaci v rámci institucí a industrializaci. Stejně tomu bylo i v latinskoamerických společnostech, které navazovaly na koloniální způsob správy. Výběr byrokratů probíhá v caudillistické společnosti na základě vazeb. Může se jednat o vazby příbuzenské, členství v uzavřených klubech, členství v politické frakci nebo na základě přátelství (Dealy 1992: 59). V těchto zemích úředníci často nemají dostatečné vzdělání a schopnosti pro výkon funkce. Nad byrokracií zároveň neexistuje dostatečná kontrola, proto se někdy stává že, společně s armádou, pokouší rozšířit moc na sféry mimo její kompetence jako jsou vzdělávání nebo pořádání voleb (Johnson 1964: 438). Prvními zástupci se často stávali členové osvobozeneckých junt. Caudillo jim tak zajistil politické i ekonomické postavení a mohl doufat, že jej nezradí a nepokusí se o převrat a jeho svržení (Haigh 1964: 486).

4.6 Legitimita režimů

Velká část latinskoamerických režimů jsou režimy prezidentské a mají v čele silného lídra. V Latinské Americe se nedá hovořit o autoritářských režimech jako o něčem výjimečném, protože jejich povaha je dána historickými, kulturními a politickými souvislostmi. Tento způsob vlády dominoval prakticky celému kontinentu. Společnost jej nepovažuje za autoritářský, ale přiměřený, protože sama už ze zkušenosti ví, že takový druh vlády jedné osoby nebude mít dlouhé trvání. Proto je ochotna přijmout autoritativní kroky caudilla, které jsou následně považovány za legitimní. Po skončení jeho vlády se však očekává další podobná osobnost, protože latinoameričanům takový způsob vedení připadá přirozený (Titei 2013: 291-292).

Původní caudillos byli odrazem koloniálních autorit a od toho se také odvozovala jejich legitimita, která byla považována v hispánské společnosti za tradiční. Druhým typem je legitimita charismatická, založená na oddanosti a velké míře manipulace a demagogie. Poslední

typ legitimacy zahrnuje právní legitimitu. V některých ústavách lze najít body, které naopak prospívají autoritářskému vládnutí jednotlivce. Držení politické moci bylo definováno jako morální nadřazenost autority veřejnosti. Legitimita spočívá i v dominanci, která v kulturních podmínkách Latinské Ameriky jednoduše vede k vládnutí. Ten kdo je silný, by měl vládnout. Princip dominance je platný tehdy, když mocnější část populace nebo většina celé populace tuto osobu poslouchá. Je proto zapotřebí rozlišovat mezi charismatem a dominancí (Landrie 2013: 294-295).

V počátcích caudillismu převažovala legitimita dominantní, postupem času se ale začalo více nahlížet na zkušenosti, dosažené cíle a legitimitu caudilla v jeho společnosti (Titei 2013: 295). Frank Tannenbaum došel v roce 1960 k závěru, že vláda caudilla může být legitimní pouze v případě všeobecného přijetí jako hlavy státu a bez násilí (Tannenbaum dle Landrie 2013: 19).

Tím, že jsou latinskoameričtí prezidenti voleni občany, mívají tendenci považovat se za neomezené vládcy, jako byli caudillové v 19. století. Považují se za vyvolené, a proto často obcházejí zákonodárskou moc, překračují své pravomoci a vládnou prostřednictvím dekretů.

4.7 Stabilita caudillistických režimů

Johnson píše o tom, že politika v Latinské Americe je nestabilní a popisuje socioekonomické změny, ke kterým by muselo dojít, aby se situace zlepšila. Neustále existují konflikty mezi západními a tradičními vlivy, respektuje se charismatické politické vedení a existuje poměrně vysoký stupeň nahraditelnosti ve státních strukturách a nízká byrokratická odbornost, frustrace z nízké sociální mobility a také politické odcizení (Johnson 1964: 432).

Caudillistické diktatury v 19. století měly po civilním převzetí moci tendenci stávat se spíše oligarchiemi. Caudillismus ve své podobě z 19. století se neudržel kvůli rozvoji společnosti, zejména gramotnosti, nových technologií a přílivu zahraničního kapitálu. Také národní armády přestaly být osobními gardami caudillů (Johnson dle Silvert 1969: nestránkováno). Paradoxem je, že caudilla uznávaly nižší vrstvy, kterým vyhovovala sociální pomoc a ochrana, ale i konzervativní elita a obchodníci, kteří se odvolávali na tradiční oblasti společnosti – katolictví a armádu a očekávali, že jim caudillo umožní udržet si výsadní postavení (Titei 2013: 290).

Zkorumpované vlády zabraňují rozvoji podnikání a tím zlepšování socioekonomické situace ve společnosti. V těchto zemích bývá vysoké zdanění, státní zakázky jsou předem domluvené a nespokojenost lidí vede k neplacení daní a státní pokladny zůstávají prázdné. To vede k tomu, že jsou osekány veřejné služby. Očekávaná sociální mobilita je velmi nízká, nejsou přijímány opatření v sociálních politikách a společnost se tak odcizuje politice (Johnson 1964: 435).

Vlna demokratizace probíhající po skončení autokratických vojenských diktatur měla přinést institucionální stabilitu a ukončit éru častých vojenských převratů a revolučních politik. Jedinou legitimní cestou k moci se měly stát svobodné a soutěživé volby. Bohužel pro některé státy Latinské Ameriky toto tvrzení není dodnes platné, protože ani tranzice k demokracii nezaručila kompletně demokratické režimy. To že účast na vládnutí je podmíněna účastí ve volbách, nevylučuje, že se v úřadu zvolení zástupci budou chovat svévolně (Peruzzotti 2013: 2-3).

Typickým prvkem caudillistických režimů se od 90. let stalo tzv. volební autoritářství, které se vyznačuje prezidenty, kteří obcházejí ústavu a uzurpují moc. Tito prezidenti jsou často také schopni kontrolovat důležité zdroje a instituce, což prakticky vyloučí účast opozice. Dochází

k tomu zejména díky prezidentovu populistickému vedení (Levitsky – Loxton dle Peruzzotti 2013: 2).

Vzhledem k relativnímu nedostatku společenského pluralismu v latinskoamerické společnosti se výkonné subjekty stávají psychologicky a politicky roztržštěnými samostatnými prvky. Profesní role mají tendenci omezit sociální postoje a politické příležitosti. Armáda, byrokracie a zákonodárné sbory jsou pro mnohé obyvatele jedinou cestou ke společensko-ekonomické mobilitě (Johnson 1964: 439).

4.8 Nástroje propagace caudillistických režimů

Už v 19. století caudillos dokázali využívat svého charismatu k ovládnutí druhých. Charismatické vůdce se vyznačovali také dobrým vzhledem, výstupy mezi lidmi, výraznou gestikulací, sebevědomím, upřímností, skromností. Komunikační strategie a nástroje mohou přispět k získání důvěry posluchačů. Caudillo zároveň může být ve společnosti vnímán jako misionář, národního spasitel nebo ochránce spravedlnosti. Charismatické vůdce klade velký důraz na morální hodnoty a také mívá populistické sliby (Titei 2013:294).

Personalismo je jednou ze strategií vytvoření kultu osobnosti a může maskovat neefektivní kroky vlády. Zaměření na konkrétní osoby a rodiny může zlepšovat vztahy v komunitách, jak uvádí Juana Bordas. Nicméně může vést k nadměrné závislosti na osobě vůdce, což by později mohlo eskalovat až k autoritarismu (Bordas dle Landrie 2013: 11-12).

Mocným nástrojem je také populismus, který může být prosazován např. skrze politické strany. Nutné jsou základy podpory, ta už není exkluzivní, a zahrnuje ekonomicky marginální masy. Vůdčovství umožňuje přísnou organizační strukturu politických stran. Indoktrinace společnosti spočívá ve vymezování vůči zahraničním nepřátelům a jejich status quo.

Prostřednictvím stranických struktur dává caudillo elektorátu naději na zlepšení jejich životní situace. Pokud bude mít caudillo dostatek moci, mohl by pak provést nutná opatření. Takovými nazývá sociálně-ekonomické reformy, nacionální rozvoj země, programy sociálního zabezpečení či systém přerozdělování (Martz 1983: 25-26).

Populismus se objevuje s nutností začlenit do politiky běžné lidi. Povaha populismu se změnila od jeho prvních projevů po druhé světové válce. Postoje se změnily zejména ze strany jejich autorů. Ti se domnívali, že jejich obliba je maximálním vyjádřením demokracie. Zároveň se tito představitelé masy musejí dokázat dobře vyhnout odpovědnosti za své jednání (Peruzzotti 2013: 3).

Hlavním nástrojem k prosazování populismu ve společnosti jsou v současnosti bezesporu média. Ve státě často existují televize a noviny, které mají na trhu monopol a slouží zájmům režimu. Často jsou zaváděny reformy médií, které naopak výrazně přispívají k polarizaci mediální sféry a prostředí. Jednou z cest je omezení obsahu a svobodného vyjádření prostřednictvím legislativních nařízení. Časté jsou také zastrašování a útoky na novináře a organizace, kteří kritizují vládu. Mohou také vznikat mediální společnosti a skupiny, které jsou tajně podporované režimem (Peruzzotti 2013: 3-5). Samotné jednání a rétorika lídrů jsou dnes důležitým prvkem prezentace. Častými termíny jsou slova jako neměnné, okamžité, neúprosné, můj lid, moje vláda, ale také nepřítel a další podobná hesla (Stokes 450: nestránkováno).

5 HUGO CHÁVEZ: PŘÍPADOVÁ STUDIE CAUDILLISMU

5.1 Chávezovo dětství a vojenská léta ve Venezuele

Hugo Rafael Chávez Frías se narodil 28. července 1954 v Sabanetě v provincii Barinas. Jeho rodina, žijící v této provincii, byla početná a poměrně významná, mnoho členů zastávalo různé funkce v zastupitelstvu. Někteří předkové Huga Cháveze byli členy různých guerillových skupin (Gott 2005: 26-27). Rodiče Huga Cháveze byli chudí venkovští učitelé. Proto byl Hugo jeho starším bratrem Adánem vychováván ve městě babičkou ze strany otce. U babičky se přes značnou chudobu často setkával s televizí a hromadnými sdělovacími prostředky, což se projevilo v jeho pozdějším životě. Přátelil se se syny spisovatele, historika a zapáleného komunisty José Esteban Ruiz Guevary. Právě v tomto prostředí se seznamoval s historickými osobnostmi a našel obdiv zejména k Simónovi Bolívarovi (Rayment 2009a). Velký vliv měla na mladého Cháveze také přítomnost guerilly Ozbrojené síly národního osvobození (*Fuerzas Armadas de Liberación Nacional* FALN), která od 60. let bojovala proti venezuelské vládě. FALN byla podporovaná Fidelem Castrem, který se později také stal inspirátorem a přítelem Cháveze (Nelson 2013: 1).

Chávez byl už od mala nadaný na kreslení, zpěv a baseball a jeho velkým snem bylo stát se profesionálním hráčem baseballu. Proto se rozhodl vystudovat vojenskou akademii, o které věděl, že má dobré trenéry. Akademii absolvoval roku 1975 jako podporučík (Nelson 2013: 1). Během svých studií byl prezidentem Venezuely Rafael Caldera a v horách se tvořily guerilly, jejichž členové se později stali přívrženci Huga Cháveze (Gott 2005: 35). Poprvé se s radikálním levicovým režimem na vlastní kůži setkal v roce 1968, kdy zasahoval v Peru. Armáda v čele s Juanem Valesco Alvaradem svrhla vládu a začala provádět radikální levicové

reformy. Mnoho peruánských kadetů Alvarada následovalo. Tento experiment měl velký vliv na Chávezovo politické smýšlení (Gott 2005: 36).

Komunisté byli ve Venezuele považováni za radikály a byli proto vyloučeni z politického života. Jedním z hlavních důvodů byl strach, že by v zemi mohlo dojít k něčemu podobnému jako na Kubě, což politické strany, které byly u moci, a budovaly demokracii, nechtěly připustit. Z tohoto důvodu byla sepsána v říjnu 1958 Dohoda z Punto Fija, kde se tři největší politické strany zavázaly ke spolupráci a ochraně vznikající demokracie v zemi. Systém začal fungovat na základě tvorby koalic a hledání konsensu mezi středovými a pravicovými stranami. Ve stranickém systému dominovaly až do 90. let dvě politické strany – Demokratická akce (*Acción Democrática AD*), která se po roce 1958 distancovala od dřívějšího levicového smýšlení ke středu a sociálně-křesťanský Výbor pro nezávislou volební politickou organizaci (*Comité de Organización Política Electora Independiente COPEI*). Jmenované strany se střídaly u moci a akceptovaly vzájemná rozhodnutí, nicméně nikdy neuzavřely koalici. V tomto dvoustranickém systému kvetla korupce. Země měla zisky z těžby ropy, které kontrolovala vláda a stranické sekretariáty. Když v 80. letech klesla cena ropy, výrazně se zhoršila sociální a ekonomická situace obyvatelstva (Nachtigallová 2006: 355-356; 379-381).

Chávez začal svoji vojenskou kariéru v rodné provincii Barinas, kde měl se svým oddílem bojovat proti ultra levicové guerillové organizaci Červená vlajka (*Bandera Roja*). Právě zde začal Chávez pociťovat první sympatie k tomuto typu skupin. Ve svých 23 letech se rozhodl s několika blízkými přáteli založit vlastní revolucionářskou vojenskou skupinu s názvem Osvobozenecká armáda venezuelského lidu (*Ejército de Liberación del Pueblo de Venezuela*)(Gott 2005: 36).

Chávez se seznámil s pozdějším generálem Jesúsem Urdaneta Herdándezem, který se stal jedním z jeho nejvěrnějších přátel a v první

Chávezově vládě zastával pozici šéfa tajné policie (Gott 2005: 37). V roce 1978 byla jeho jednotka přesunuta do Maracaya. Po krátké době se rozhodl opět se vrátit na vojenskou akademii, začal zde trénovat baseball a vykládat vojenskou etiku, historii a politiku. Toto rozhodnutí bylo výborným taktickým krokem, protože během svého pětiletého působení na akademii se stal mentorem mnoha mladých důstojníků. V roce 1984 vedení ministerstva obrany zjistilo roli Cháveze v protirežimním hnutí, ale z armády propuštěn nebyl (Trinkunas 2002:54) Druhou polovinu 80. let sloužil v Elorze blízko kolumbijských hranic (Rayment 2009b). V regionu Apure se stal známým pro svůj projekt spolupráce mezi vojáky a civilisty. V první řadě zajišťoval sociální a ekonomický rozvoj oblasti. Své přínosy často zdůrazňoval a zapojoval se do života komunity. Jeho skutky nezůstaly bez povšimnutí a v roce 1988 byl pozván zpět do Caracasu, aby se stal asistentem národní bezpečnostní rady (Gott 2005: 42).

Nejdůležitějším hnutím, které založil, původně tajně, je Bolívarovské revoluční hnutí - 200 (*Movimiento Bolivariano Revolucionario - 200* MBR-200). Původní název (*Ejército Bolivariano 200*) se změnil po roce 1989, kdy se Chávez rozhodl, že bude lepší získat politickou moc na místo vojenské (Trinkunas 2002:53). Společně s dalšími důstojníky a učiteli z vojenské akademie založil toto politické hnutí v rámci armády. Číslo 200 bylo k názvu přidáno o rok později jako připomínka 200 let výročí narození Simóna Bolívara. Dne 17. prosince 1982 složili důstojníci stejnou přísahu, jako Bolívar roku 1805 v Římě (Gott 2005: 38). Předmětem zájmu skupiny bylo plánování občansko-vojenského převratu a nastolení socialistické vojenské vlády (Rayment 2009b). Po návratu z Elorzy do Caracasu mohl opět pracovat na svých plánech (Gott 2005: 42).

Během let 1982 a 1983 se Hugo Chávez seznámil s bývalým guerillovým vůdcem ve státě Falcón a zakladatelem Revoluční venezuelské strany (*Partido de la Revolución Venezolana* PRV) Douglasem Bravem. Jejich setkání inicioval Chávezův bratr Adán, který

se domníval, že by se mohlo vytvořit občansko-militaristické hnutí. Bolívarovské hnutí nezahrnovalo pouze politické aktivity, ale podvratné buňky existovaly i v námořnictvu nebo letectvu. Skupina vedená admirálem Hernánem Grüberem se podílela na organizaci puče v roce 1992. V případě vzdušných sil vedl buňku poručík William Izarra. Chávez si velice dobře uvědomoval, že potřebuje podporu obyvatelstva. U civilních revolucionářů byla problematická disciplína, protože neměli vojenskou výchovu. S bývalými guerillovými bojovníky se také nedalo příliš počítat, protože se často úplně odloučili od politického života nebo přeběhli k opozičním táborům (Gott 2005: 58-62).

V roce 1980 poklesla cena ropy a vzrostly problémy s korupcí, což uvrhlo zemi do hluboké recese, která vedla k silné opozici vůči vládě (Uppsala Conflict Data Program 2014: nestránkováno). John Martz nebo Daniel Levine vidí problém v neschopnosti integrovat do stranického systému alternativní organizace, které ve společnosti vznikly v reakci na klesající životní úroveň a zhoršující se služby ze strany státu (Levine dle Trinkunas 2002: 42). Protestující nesouhlasili s neoliberální politikou prezidenta Carlose Andrés Péreze, která zahrnovala přijetí ekonomického balíčku a akceptování Washingtonského konsenzu. Tato opatření nejvíce dopadla na nejnižší a střední vrstvy obyvatelstva. Vláda přijala dle plánu Mezinárodního měnového fondu finanční pomoc. Na oplátku Venezuela přistoupila k deregulaci úrokových vazeb a vzdala se pevného kurzu národní měny – bolívaru. Postupně mělo dojít ke zvýšení cen elektřiny, dopravy a služeb, protože se měla zvyšovat také cena ropných derivátů. Tyto faktory měly vliv na změnu cen zboží v zemi, a i když se zvýšila nominální výše platů, v porovnání s nárůstem cen, někdy až o 200 %, to bylo málo. K největším protestům došlo 27. a 28. února 1989. Proti demonstrantům tvrdě zasahovala armáda a v zemi byl vyhlášen výjimečný stav (Priotor 2006). Chávezovo Bolívarovské hnutí bylo v roce 1989 jediným organizovaným politickým a vojenským seskupením. Ostatní skupiny nebyly organizované a disciplinované. Zároveň

neexistovalo jedno mocenské centrum, které by vedlo převrat (Gott 2005: 59). „*Určité společenské vrstvy v čele s elitně vzdělanými důstojníky, mezi něž patřil i Hugo Chávez, se cítily frustrovány zkorumpovaností systému a nemožností změny. Ekonomická recese 90. let již byla posledním faktorem, který přivodil zásadní změny politického systému.*“ (Nachtigallová 2006: 358). Chávezova rétorika byla od roku 1990 výrazně namířena proti ekonomickému neoliberalismu a tomu, že program na zlepšení ekonomické situace je pod vedením Spojených států (Gott 2005: 50). Po téměř denních, často násilných, pouličních protestech trvajících 1989-1992 se skupina mladých důstojníků pokusila o převzetí moci při vojenském převratu v únoru 1992.

5.1.1 Schopnosti a zkušenosti nabyté v mládí

Mladý Hugo Chávez byl vychován k poslušnosti na vojenské akademii. Výchova k disciplíně a zvyk pohybovat se v hierarchizované instituci potvrzují jeden ze základních předpokladů caudillismu a to ten, že do budoucna bude sám schopen organizovat své okolí. Fyzická zdatnost se také slučuje s představou caudilla jako silného bojovníka a rančera. Se získáváním zkušeností se u něj projevilo i určité sociální cítění, ale zatím nelze hovořit o míře solidarity, jako u caudillů.

Prozatím se nedá hovořit o tvorbě klientelistických sítí, nicméně se seznamuje s různými lidmi, kteří později sehraji v jeho životě důležitou roli. Chávez je mladý, takže se zatím přímo neúčastní politického dění a jeho postoje se teprve utvářejí. S ideou caudillismu se slučuje i vytváření politických a vojenských skupin. V těchto skupinách neměl Chávez zatím výrazné vedoucí postavení a zahrnovaly spíše osobnosti, které sdílely stejné názory. Ani v rámci nějakého regionu nebo komunity zatím nebyl vůdčí osobností, ale postupně se dostával do povědomí veřejnosti.

5.2 Pokus o převrat 1992

Po nepokojích v únoru 1989 Chávez dále pokračoval v práci v paláci Miraflores. Smýšlel o roli armády a odmítal, aby její význam spočíval v potlačování nepokojů a střílení do protestujících. Chtěl pracovat na obnově země, k čemuž měla být nástrojem účast armády, která měla pomáhat komunitám (Levin 2007: 70). Armáda sdílela dopady ekonomické krize s obyčejným obyvatelstvem, což podporovalo antagonismus vůči státním institucím (Norden 1996: 76). Důstojníci především nesouhlasili s tím, že nejvyšší vojenští představitelé byli jmenováni se souhlasem parlamentu⁵, a tím se stávají jeho loutkami a opomíjí pak frustraci a nespokojenost svých podřízených. Jedním z důvodů, proč vojáci pocítovali tyto problémy, byla také dřívější zkušenost s relativně demokratickým systémem. Další příčinou nespokojenosti byl také výcvik vojáků. Od 70. let bylo umožněno absolventům vojenských škol dodělat si vzdělání na univerzitách, což napomáhalo modernizaci armády a integraci důstojníků do společnosti (Norden 1996: 80). Zmíněné faktory měly přispět k úspěšnosti převratu v únoru 1992.

Dne 6. prosince 1989 byl Chávez spolu s dalšími důstojníky, obviněn ze spiknutí a pokusu o převrat. Ačkoli nebyl odsouzen, byl poslán dostatečně daleko od prezidentského paláce, do Maturinu. Bylo mu dovoleno pokračovat ve své závěrečné práci o Simónu Bolívarovi na univerzitě v Caracasu. V roce 1991 byl Chávezův prapor přemístěn do Maracay ležící asi 80 kilometrů od Caracasu. Odtud byl Chávez schopen plánovat a organizovat převrat. Plánovaný převrat dostal tajné označení Plán Zamora, po jednom z politických a vojenských vůdců z 19. století, kterého Chávez obdivoval. Douglas Bravo navrhoval, aby puč začal ze

---

⁵ Velkou vlnu nespokojenosti a následné roztříštění armády vyvolalo jmenování generála Fernanda Ochoa Anticha ministrem obrany, ačkoli absolvoval až jako 43. ve své skupině. Toto vyvolalo spekulace o korupci a nezákonném jednání ve vládě (Trinkunas 2002:54).

strany civilního obyvatelstva, což Chávez odmítal a chtěl vše oznámit veřejnosti až po obsazení Miraflores (Levin 2007: 70).

Členové MBR-200 nesouhlasili s politickou korupcí, neoliberální politikou a s vnějšími zásahy ze strany zahraničí a obhajovali ideu silné demokracie podle Bolívarova pojetí (Tarre Briceño dle Trinkunas: 2003: 53). Sami sebe viděli jako schopnější vojáky, než byli jejich velitelé, také kvůli jejich univerzitnímu vzdělání (Norden dle Trinkunas 2002:53). *Bolivarianos* nechtěli pouze vojenský převrat, ale vojensko-civilní převrat, a proto bylo zapotřebí apelovat také na veřejnost. Povinností státu podle nich je snižovat chudobu a zastavit prohlubující se „spirálu chudoby“, která je zapříčiněna drancováním státní pokladny a obohacováním vládních představitelů a jejich posluhovačů (Norden 1996: 77). Neklidná vnitropolitická situace rozptýlila armádní důstojníky a nevěnovali pozornost MBR-200, které tak získalo prostor pro plánování převratu (Trinkunas 2002:54).

Chávezova skupina převrat naplánovala na úterý 4. února, kdy se prezident Pérez vracel ze Světového obchodního fóra, konaném v Davosu ve Švýcarsku (Levin 2007: 72). Chávez s pěti vojenskými jednotkami vyrazil do Caracasu. Každá jednotka měla určený úkol. Jedna jednotka měla obsadit ministerstvo obrany, další měla převzít palác Miraflores, třetí měla na letišti zajmout Peréze a odvézt jej do Muzea historie, kde měl Chávez základnu. Nicméně došlo k vyzrazení chystané akce. Ministr obrany generál Fernando Ochoa Antich neměl podrobnosti o chystaném převratu, ale preventivně nechal posílit prezidentovu gardu. Peréze se nepodařilo zajmout na letišti, ani cestou z něj. Chávez očekával v Historickém muzeu technické zázemí pro informování a vyzvání lidu k povstání proti prezidentovi. Gardě v Miraflores se podařilo ubránit prezidentský palác a prezident uprchl opět. Na ostatních místech v zemi probíhal převrat podle plánů a jednotky přebíraly kasárny ve velkých městech. Převrat byl však neúspěšný, protože se nepodařilo

získat Caracas (Gott 2005: 63-64). Armádní jednotky obklíčily povstalecké jednotky v okolí Caracazu a donutily je vzdát se (Trinkunas 2002:55).

Únorový převrat však nebyl jediným pokusem o svržení vlády prezidenta Peréze. Ještě téhož roku 27. listopadu se o převrat pokusila skupina plukovníka Francisca Arias Cairdenase. Přebat naplánovali admirál Hernain Grüber Odreman a generál Francisco Visconti Osorio. Tento pokus také ztroskotal, zejména kvůli rivalitě jednotlivých revoltujících skupin, protože každý ze zmíněných reprezentoval jiné postoje (Norden 1996: 78; Trinkunas 2002:56). Protože Chávez byl ve vězení, nenašel se nikdo tak schopný a charismatický, kdo by byl schopen vést jednotky k jednotnému postupu při druhém pokusu o převrat (Trinkunas 2002:56).

5.2.1 Shrnutí důvodů neúspěšnosti převratu

Ačkoliv existovalo mnoho faktorů, které nasvědčovaly úspěchu Chávezova převratu, kvůli určitým chybám úspěšný nebyl. Z hlediska institucionální perspektivy nedošlo ke svržení prezidenta kvůli vysoké vnitřní roztržitosti v armádě. Spory uvnitř armády neumožnily rebelům z armády vytvořit konzistentní organizaci. MBR-200 se nepodařilo získat dostatečnou podporu civilních vojenských jednotek. Přebatu se účastnily pouze jednotky vzešlé z armády. Oba převraty byly proto překonány pro schopnost armádních a politických elit spolupracovat (Trinkunas 2002:55).

Přebat neměl náboženské ani ideologické základy. Armáda ve Venezuele nebyla navázána na církev a účast přívrženců různých guerillových skupin, s různými ideologickými směřováními, od nacionalistů po komunisty byla Chávezem vítaná, nikoli však opěťovaná (Norden 1996: 82).

5.2.2 Důsledky pokusu o převrat

Chávez pochopil, že se mu nepodaří svrhnout prezidenta a vyjednal ukončení převratu výměnou za vystoupení ve veřejné televizi. Pronesl krátkou řeč, která z něj okamžitě udělala hrdinu⁶. Chávez převzal zodpovědnost za celý převrat a vyzval ke složení zbraní. Právě v tento moment se z vojenského důstojníka stal politik. Důležité bylo, že pronesl *por ahora* – prozatím, čímž dal mnohým Venezuelanům do budoucna najevo, že se někdy vrátí. Získal si společnost svými odvážnými myšlenkami na reformu celé země (Nelson 2013). Domnívám se, že právě tento pokus o převrat přiblížil Cháveze politicko-vojenskému typu vedení zvanému caudillismus. Jeho popularita vzrostla prakticky během necelých dvou minut, které trval jeho projev v národní televizi. Zároveň se stal hrdinou mas, který bojuje za zlepšení jejich života a odstranění zkorumpované vlády. Všeobecný nesouhlas veřejnosti s chováním vlády byl hlavním jednotícím prvkem. Chávez se nestal jen hrdinou, ale zároveň obětí režimu, kterému se dobrovolně vzdal. Tento krok vzbudil ve společnosti ještě větší emoce k jeho osobě.

K dalším pokusům o převrat už nedošlo, protože bylo všudypřítomné uvědomění o zvyšující se inflaci, celkové recesi a v politické sféře vznesené obvinění proti prezidentovi Perézovi z impeachmentu (Trinkunas 2002:42).

Hugo Chávez byl uvězněn nejprve v San Carlos, a poté byl přesunut do věznice v San Francisco de Yare. Ve vězení měl zvláštní režim, protože nebyl považován za zločince, ale za revoltujícího legionáře. Bylo mu tedy umožněno přijímat mnoho návštěv, mít interwiev v rádiích a televizích. Televize a rádio měly zásadní vliv při jeho politických výstupech i jeho pozdější vládě. Když musely být v roce 1993 vyhlášeny mimořádné prezidentské volby, přesvědčoval Hugo Chávez své

---

⁶ You Tube (2009). "Por ahora" - Hugo Chavez 4 de Febrero 1992 (con subtítulos en Inglés) (<https://www.youtube.com/watch?v=iKcoFPsoKLU>, 16. 3. 2014).

přivržence, aby se voleb zdrželi a mnoho z nich tak učinilo (Gott 2005: 119-120). Tyto volby byly přelomové, protože změnily dosavadní dvoustranický systém COPEI a AD. Vítězi voleb se prakticky staly nové politické formace Convergencia, Socialisté (*Movimiento al Socialismo MAS*) a La Causa R. Voleb se zúčastnili 4 prezidentští kandidáti a vzhledem k malé volební účasti (přibližně 40%) stačilo Rafaelovi Calderovi z Convergencia k vítězství 31 % hlasů (U. S. Department of State 1994, nestránkováno). Uvěznění Chávezovi paradoxně prospělo a také zvýšilo jeho popularitu.

5.3 Prezident Venezuely

5.3.1 Cesta do Miraflores

Vzhledem k tomu, jak se Chávez stal ve společnosti oblíbeným, byl 26. března 1994 omilostněn prezidentem Rafaellem Calderou⁷. Po amnestování všech pučistů novým prezidentem, Hugo Chávez odcestovala na Kubu, kde získával nové poznatky a zkušenosti od Fidela Castra (Nachtigallová 2006: 356). Můžeme říci, že se z nich stali blízcí přátelé. Některé zdroje uvádí, že omilostnění pučistů bylo součástí kampaně nového prezidenta Caldera (Gately 2013: nestránkováno). Chávez si velice dobře si uvědomoval, že cestou k moci nejsou zbraně, ale politika. Jeho vizí bylo proto transformovat MBR-200 ve formální politickou organizaci a propojit tak vojenský a civilní sektor (Nachtigallová 2006: 384).

Po návratu z Kubu Chávez uskutečnil také 100 dní probíhající turné po Venezuele (Gately 2013: nestránkováno). Chávez mluvil s obyčejnými lidmi a seznamoval se s jejich problémy. Zároveň představoval svou vizi reorganizaci vládnutí v zemi, které by zahrnovalo nejen politiky, ale i

---

⁷ Prezident Venezuely v letech 1969 – 1974 a 1994 – 1997 (Levine 2007: 75)

obyčejné občany. Přepsání ústavy pak mělo začít novou éru Venezuelské republiky. Chávez měl smíšený původ a pocházel z chudých poměrů, díky čemuž se s ním velká část chudšího obyvatelstva identifikovala. Chávezova kampaň měla tři hlavní body: ukončení *puntofijismo* a vlády dvou stran, vypořádání se s korupcí a odstranění chudoby (Levine 2007: 78-79).

Z výše uvedeného jednání vyplývá, že se Chávez začíná projevovat jako caudillo, komunikuje s lidmi a vštěpuje jim své ideje a názory. Pro caudilla je také typický zájem o sociální oblast, což Chávez splňuje. Často se také na veřejnosti ukazoval ve vojenské uniformě a v červeném baretu⁸, což byl výborný tah. Mohl lidem vizuálně připomínat, že i když je momentálně politikem, stále by neměli zapomínat na minulost, respektive jeho hrdinství ve snaze svrhnout zkorumpovanou vládu (Levine 2007: 81).

Chávez také navázal dialog s úspěšnými stranami La Causa R a MAS. V roce 1997, téměř 2 roky před prezidentskými volbami, měl Chávez podporu dvou organizací, které byly schopny podpořit a uspořádat jeho volební kampaň. V dubnu 1997 Chávez oficiálně oznámil rozhodnutí stát se prezidentským kandidátem. Ještě téhož měsíce se konala konference MBR-200, kde bylo usneseno, že strana se chce podílet na moci ve všech úrovních vládnutí – prezidentské, kongresové, provinciální i komunální (Gott 2005: 134-135). Politická strana získala název Hnutí V. republiky⁹ (*Movimiento Quinta República*; MVR). Když se původně MBR-200 chtělo zaregistrovat jako politická strana, musel být změněn název, protože venezuelská ústava nedovolovala mít v názvu politické strany zmíněný některý z národních symbolů, a sice jméno hrdiny Simóna Bolívara. MVR nemělo jasný ideologický ani programový rámec. Členy strany spojoval nesouhlas s dosavadním fungováním země a podpora kandidatury Huga Cháveze na prezidentský post (Lopéz dle

---

⁸ Což bylo v rozporu s armádními regulemi, protože po propuštění z vězení z armády odešel.

⁹ Od prohlášení nezávislosti roku 1811 byla ve Venezuele čtyřikrát vyhlášena republika. Číslice 5 má proto značit další novou republiku, jak si ji představují Chávez a jeho příznivci.

Nachtigallová 2005: 384). Ve straně bylo obtížné najít shodu například i ohledně podoby plánované předvolební kampaně (Gott 2005: 135).

V roce 1998 se ve Venezuele konaly nejen volby prezidentské, ale 8. listopadu také volby guvernérů, poslanců a senátorů. Prezidentské volby se uskutečnily 6. prosince a do volby vstupovalo 11 kandidátů. Volbám předcházela rozsáhlá revize, poprvé byly použity k hlasování volební přístroje a také byl změněn způsob výběru volebních komisí, které budou vybírány náhodně z registrovaných voličů.

Volby konané 8. listopadu vyhrála Chávezova koalice *Polo Patriótico*, která spojovala několik převážně levicových stran. To vedlo k tomu, že do následující prezidentské volby se AD a COPEI vyjádřily pro podporu Henriquea Salas Römera, který byl podle předvolebních průzkumů největším rivalem Huga Cháveze (International Republican Institute 1999: 1). Celková volební účast v prezidentských volbách činila na Venezuelu úctyhodných 64 %. Se ziskem 56,2 % hlasů zvítězil Hugo Chávez¹⁰, před Römerem získal náskok přes 16 %. Výsledky dokládají, že se Chávezovi podařilo nalákat voliče na slibovanou vyšší participaci, přepsání ústavy a účast na demokratizaci režimu. Zároveň se ale odhaduje, že mnoho voličů dalo hlas Römerovi, protože se obávalo Chávezova vítězství a jeho program považovali za populistický nebo nebezpečný. Vyšší volební účast byla způsobena také zvědavostí Venezuelanů, kteří chtěli vidět, jak pracují nové hlasovací přístroje, které byly velkou investicí (International Republican Institute 1999: 13). Chávezovo vítězství bylo dáno všeobecnou nespokojeností společnosti s dosavadním režimem. Chávez nabídl alternativu ke starému politického zřízení, ke korupci v rámci tradičních stran a k neoliberalní politice Washingtonského konsensu, která byla přijatelná pro široké spektrum voličů. Průzkumy veřejného mínění dokazují, že převážná část populace byla z Cháveze skutečně nadšena a vkládala do něj velké naděje na

---

¹⁰ Viz příloha č. 1

zlepšení celkového stavu Venezuely. Někdy se uvádí, že Chávez vyhrál díky tzv. třídnímu hlasování, protože dokázal mobilizovat dříve opomíjené voliče z nejchudších vrstev (Lupu 2010: 11; 25).

Chávez nastoupil do úřadu 2. února 1999. Slavnostní ceremonie v Caracasu se účastnilo také mnoho latinskoamerických prezidentů. Jedním z jeho prvních kroků bylo vyzvání Národní volební rady (*Consejo Nacional Electoral* CNE) k uspořádání referenda. V referendu se mělo hlasovat pro vytvoření nové ústavy, či jeho odmítnutí. Chávez měl charismatické vystupování a potrpěl si na ceremoniály. Vojenská přehlídka, která se konala vždy při příležitosti uvedení nového prezidenta do úřadu, byla záměrně odložena na 4. února, sedmileté výročí Chávezova pokusu o převrat (International Republican Institute 1999: 15-16).

V květnu a v prosinci 1999 se konala referenda o ústavě, jak Chávez sliboval už ve své předvolební kampani a při nástupu do úřadu. Této otázce se budu věnovat v následující kapitole. Během voleb do ústavodárného shromáždění se objevily problémy s volebními přístroji, a také byla zjištěna vyšší míra neplatných hlasů, které měly být zřejmě uznány (Neumann – McCoy 2011: 27). Mandáty v ústavodárném shromáždění získali také Chávezův bratr a manželka (Levine 2007: 85). Zda během voleb do ústavodárného shromáždění došlo k podvodům, se neprokázalo. Rok 2000 byl pak pro Venezuelany supervolební, kvůli změně ústavy se opakovaly volby do všech volených úřadů od nejnižších správních celků k parlamentu (Neumann – McCoy 2011: 27).

Díky většině v národním shromáždění mohl Chávez začít svoji Bolívarovskou revoluci. Byl založen jednotný sociální fond (*Fondo Único Social* FUS), který má řídit veškeré rozpočty pro sociální politiky. Tento fond byl vedený vysoce postavenými vojenskými úředníky. Plán Bolívar 2000 a FUS byly obklopeny korupčními aférami. Největší kritika obdržely za neudržitelnost některých iniciativ, které měly zmírnit chudobu (Penfold-

Becerra 2007: 70). Po záplavách v prosinci 1999 Chávez poukazoval, co vše armáda dokáže a zdůrazňoval její podíl na obnově země po živelné katastrofě. Pro podpoření dramatickosti vystupoval na veřejnost ve svém revolucionářském červeném baretu a uniformě¹¹ (Levine 2007: 85).

Chávez byl znovu zvolen v prezidentských volbách konaných v červnu 2000. Dosáhl větší podpory než před 2 lety, a to 59,8 % hlasů (Nachtigallová 2006: 360). Zároveň se stal prvním prezidentem Bolívarovské republiky Venezuela (*República Bolivariana de Venezuela*), tudíž se mu otevřela brána k dalším až 12 letům v úřadu. Chávez využil své silné pozice na veřejnosti i v národním shromáždění a jmenoval loajální Nejvyšší soud a novou volební radu (CNE), protože byly stále spojeny s bývalým režimem (Penfold-Becerra 2007: 69).

Venezuela byla v recesi, docházelo k odlivu kapitálu a cena ropy byla nízká, i přesto Chávez situaci prezentoval doma a v zahraničí jako zvládnutelnou (Kozloff 2007: 61). V listopadu 2000 prošel národním shromážděním tzv. zmocňovací zákon, který umožnil Chávezovi po dobu jednoho roku vydávat dekrety s platností zákona, které nemusely být schváleny národním shromážděním. Zmocňovací právo se vztahovalo na oblast hospodářství, reorganizaci ministerstev a trestní činnost. V listopadu téhož roku bylo přijato už 49 dekretů (U. S. Department of State 2002: nestránkováno). Mezi těmito dekreti byly i pravomoci vlády zajistit a přerozdělovat pozemky, včetně těch vlastněných soukromými osobami, které nebyly využity a byly proto poskytnuty ostatním (Levine 2007: 87). Od roku 2001 začala Bolívarovská revoluce získávat konkrétní podobu.

Opozice uvnitř Venezuely začala vnitřně narůstat a tvořila ji především politická a ekonomická elita, která ovládala zemi během minulých 40 let. Oponenti začali požadovat změny v právních předpisech

---

¹¹ Viz příloha č. 2

a normách, především soukromý sektor se obával omezování vlastnických práv (Penfold-Becerra 2007: 70-71). Kritika Chávezovy osoby se začínala ozývat také ze zahraničí. Nejen Spojené státy začaly pochybovat o demokratičnosti celého ústavodárného procesu. Nabízela se také otázka, zda se Chávez nezměnil v charismatického vůdce – caudilla (Levine 2007: 84). Chávez se otevřeně postavil politice Spojených států na setkání amerických států v Québecu, kde byl jediným státníkem, který oponoval washingtonskému plánu na rozšíření zóny volného obchodu v Americe (Golinger 2010: nestránkováno).

5.3.2 Pokus o svržení Cháveze 2002

Opozice a armádní síly se pokusily během roku 2002 vyprovokovat svržení prezidenta Cháveze. Již od počátku roku byly menší protesty na denním pořádku. Ve Venezuele probíhaly demonstrace, které měly vyprovokovat konfrontaci s vládou a následné střety měly být využity jako záminka pro vojenský puč. Už 9. dubna vyzval Carlos Ortega Carvajal venezuelské dělnické odbory ke generální stávce. Jejich tradiční odpůrci, Fedecamaras, federace obchodních komor, vyhlásili blokádu na 48 hodin. Došlo tak k unikátní situaci, kdy se proti prezidentovi spojili tradiční profesní oponenti. Propukly demonstrace, kterých se účastnilo něco mezi 500 000 – 1 000 000 protestujících. Několik dní před pučem vysílaly čtyři největší soukromé televize protichávezovské projevy. Lidé byli zmanipulováni a požadovali Chávezovu rezignaci (Levin 2007: 91-92). 11. dubna se vydal dav v čele s představiteli PDVSA¹², Fedecamaras a některými vysokými armádními důstojníky k paláci Miraflores, kde chtěli dosáhnout násilného sesazení prezidenta (Golinger 2010: nestránkováno). Před prezidentským palácem Miraflores došlo k ozbrojenému střetu mezi Chávezovými přívrženci a protestujícími, následkem bylo 20 mrtvých a více než 100 zraněných. Důležitým aktérem

---

¹² Viz dále

se stala televize, protože podala veřejnosti zprávu, že Chávezovi příznivci střílejí do lidí. Další se k převratu připojila tedy většina médií, ale že došlo ke zmanipulování záběrů, se zjistilo až po vyprchání pokusu o převrat. Ve zmatku, který nastal, se nedalo určit, kdo vypálil první střely. Když Chávez chtěl svolat armádu na obranu Miraflores, ukázalo se, že se přidala na stranu odporu (Levin 2007: 91-93). Chávez byl zatčen armádou 11. dubna a byl odvezen na základnu Fort Tiuna. Veřejnosti bylo v televizi oznámeno, že rezignoval na svou funkci. Důležitou roli v převratu sehrála Chávezovu dcera Maria Gabriela, která informovala Havanu o tom, že její otec nerezignoval a že se jedná o vojenský puč. Následující den armáda vytvořila prozatímní vládu a prezidentem se stal lídr Fedecamaras Pedro Carmona. Nový prezident rozpustil dosavadní instituce a pozastavil platnost ústavy, vrátil do čela propuštěné manažery z PDVSA. Nový prezident byl příliš radikální a udělal mnoho chybných kroků. Armáda se začala obávat vzniku pravicové diktatury. Carmona chtěl také odstranit veškeré Chávezovy příznivce z armády, mezi nimi i generála Vasquez Valesca, který se účastnil převratu (Levine 2007: 96).

Nejnižší vrstvy obyvatelstva vyšly do ulic a požadovaly návrat prezidenta Cháveze k moci, největší masy protestovaly v Caracasu (Golinger 2010: nestránkováno). Armáda nechala 13. dubna prezidentem uznat Chávezova viceprezidenta Disdada Cabella, protože podle ústavy byl jeho legitimním nástupce. Po složení přísahy Cabello obnovil Chávezův mandát a ten se 14. dubna vrátil do Miraflores. Spekuluje se také o účasti Spojených států, protože nesouhlasily s Chávezovými úzkými vztahy s Irákem, Íránem a Libyí. Chávez navíc otevřeně kritizoval americkou invazi do Afghánistánu v návaznosti na útoky z 11. září 2001 (Nelson 2013: 2).

Nepokoje z počátku roku měly další dohru v podobě generální stávk. Administrativa PDVSA se obávala ztráty své pozice a společně se svazy učitelů a lékařů vyhlásila v prosinci generální stávk. Zastavením produkce ropy a dalších komodit, zavřením škol a nemocnic, chtěla

stávka, organizovaná podnikatelskými kruhy, dosáhnout takového zmatku, že Venezuelané ztratí důvěru v Cháveze a to jej přinutí rezignovat nebo alespoň uspořádat neprodleně volby. Chávez propustil 38 000 pracovníků PDVSA a stávka se během února zhroutila. Chávez tak získal kontrolu nad PDVSA a zajistil pokračující těžbu (Ali 2010: 63).

5.3.3 Pokračování v prezidentském úřadu

Během let 2003 a počátku roku 2004 se opozice snažila vyvolat referendum o odvolání Cháveze. Paradoxně užili paragrafu, který nechal do ústavy vložit sám Chávez. Referendum se konalo 15. srpna 2004 a celková účast činila 60 %. Chávez zvítězil se ziskem 58 % hlasů pro a 42 % proti (Ali 2010: 65-66). Otázka¹³ položená v referendu zněla: „Souhlasíte pro toto období se zrušením prezidentského mandátu Hugovi Chávezovi, který obdržel v demokratických a legitimních volbách? Ne nebo ano?“ (Kireev 2004: nestránkováno) Samotné naformulování otázky bylo dost kostrbaté a obsáhlé. Zároveň je nutné všimnout si, že voliči nebyli dotazováni v běžném pořadí ano nebo ne, ale naopak. Osobně si myslím, že otázka byla naformulována tak, aby pro podporu Cháveze voliči sice odpovídali ne, ale toto ne může také vyjadřovat nesouhlas s opozicí, která referendum vyvolala. Chávezova podpora vzrostla nejspíš díky zavádění štedrých sociálních programů. Také můžeme více hovořit o organizovaných krajních zastáncích Chávezova programu, kteří se nazývají chávisté (*Chavistas*).

Počátky organizovaného hnutí můžeme hledat až v 80. letech 20. století, kdy se mnoho lidí ztotožnilo s ideami Simóna Bolívara. V roce 2001 se politické síly v čele s Chávezem považovaly za „muže a ženy Bolívara“, jen málo z těchto lidí se považovalo za chávisty. Impulsem pro pocit sounáležitosti byl pokus o svržení Cháveze v roce 2002, kdy se

¹³ „ ¿Está usted de acuerdo con dejar sin efecto el mandato popular otorgado Mediante elecciones democráticas legítimas al ciudadano Hugo Rafael Chávez Frías Como Presidente de la República Bolivariana de Venezuela para el actual período presidencial? ¿NO o Si? “ (Electoral Geography 2004)

vytvořily ostré linie mezi příznivci a odpůrci prezidenta. Spřízněná skupina měla vliv na vrácení Cháveze do úřadu a překonání referenda konaného v roce 2004. Chávismo je určitý způsob důvěry a víry v politického vůdce, zároveň příznivci oslavují své právo podílet se na politice země (Jaua 2013: nestránkováno). Chávismo vzniklo jako důsledek rozšíření následníků a personalizace Bolívarovské revoluce. Chávismo je sociální hnutí prostupující napříč sociálními skupinami, neúčastní se tedy jen nejchudší vrstvy. Chávisty můžeme rozdělit do dvou pomyslných bloků, na Chávezovu administrativu a občanské hnutí. Chávisté věří ve změnu mezinárodních mocenských vztahů prostřednictvím kooperace latinskoamerických solidárních skupin, které vzniknou jako protiklad imperialistickým státům. Jsou organizováni do mnoha zájmových skupin – ženy, studenti, homosexuálové a další a hlavním účelem těchto organizovaných skupin je vzdělávat a rozšiřovat řady chávistů. Důležité je zmínit, že už zapojením do skupin vykonávají určité politické rozhodnutí, což Chávez proklamoval neustále. Tímto způsobem si Chávez také zajišťoval volební podporu. Nicméně chávisté jsou názorově různorodá skupina a nelze tvrdit, že jsou stále aktivní. Chávisté mohou uznávat jakékoli hodnoty a vyjadřovat postoje, svazek s chávismem může spočívat pouze ve zvolení Cháveze. Každý chávista se může ztotožňovat jen s určitými cíly Bolívarovské revoluce a participace ve skupinách je většinou podložena dlouhodobým přesvědčením (Ramírez 2005: 79-85). Chávisté jednotlivě i jako celek prokazují vůli a ochotu udržet současný stav země a odstranit meze politického a veřejného rozhodování (Ramírez 2005: 95).

Volby do národního shromáždění v roce 2005 opozice bojkotovala¹⁴, z voleb tak vzešel parlament utvořený pouze z

---

¹⁴ Celý proces byl provázen mnoha kauzami; údajné nadhodnocování chávistických kandidátů v předvolebních průzkumech, odstranění detektorů otisků z volebních místností, manipulace během sčítání hlasů, CNE tvořena sympatizanty Cháveze (BBC 2005).

Chávezových přívrženců¹⁵. V dalších prezidentských volbách, konaných v prosinci 2006, dosáhl Chávez svých nejlepších výsledků, a to 63 % hlasů. Jeho hlavním oponentem byl Manuel Rosales. Rosales byl podle některých pozorovatelů málo charismatický, a ani podpora ze strany Spojených států mu nepřinesla rozšíření potencionálních voličů. Chávez ve své kampani tradičně hájil Bolívarovskou revoluci a sliboval další sociální programy, svého soupeře Rosalese zesměšňoval jako lokaje Spojených států. Rosales jej naopak nazval loutkou sedící na Castrově klíně a Cháveze obviňoval z plýtvání soustředováním zdrojů a moci do svých rukou namísto zatraktivnění země pro zahraniční investory (BBC 2006: nestránkováno). Při důkladnějším zkoumání volebních výsledků, je zjevné, že Chávez měl ve všech státech minimálně 50% podporu. Chávez pro toto období ve funkci přitvrdil svou politiku a vytyčil si získat státní kontrolu nad telekomunikacemi, energetikou a ropným průmyslem, které byly od 70. let privatizovány.

Krátce po volbách požádal Chávez národní shromáždění o poskytnutí zmocňovacího práva, aby mohl znárodnit klíčové ekonomické sektory. Zasedání se uskutečnilo na náměstí v Caracasu 31. ledna 2007 a ruku pro zvedli všichni poslanci. Chávez tak opět získal pro následujících 18 měsíců neomezenou pravomoc vydávat dekrety (Idnes 2007: nestránkováno). Ještě tentýž rok se konalo referendum o změně 46 odstavců ústavy z roku 1999, ale 51,5 % zúčastněných voličů odmítlo. Opozice tvrdila, že rozdíl byl větší a CNE jej pouze kamufluje. Předmětem dotazu v referendu nebylo jen zrušení maximálně dvou funkčních období volitelných úředníků, ale také šestihodinová pracovní doba nebo důchody nepracujících a žen v domácnosti či rozšíření pojetí vlastnictví. Jednou z příčin neprosazení změn byla také nízká volební účast, 56 %, která značí všeobecnou deziluzi ze socialistických projektů a blokáce národním shromážděním, které nebylo otevřené diskusi. Hlavní příčinou neúspěchu

---

¹⁵ Viz příloha č. 3

byla ekonomická nespokojenost s Chávezovými sociálními programy, které ve výsledku měly největší efekt na ty úplně nejchudší vrstvy společnosti. Pro střední, vyšší střední a bohaté třídy z programů neplynuly téměř žádné výhody. Chávez přišel o část svých příznivců po neobnovení licence Radio Caracas TV v květnu 2007, která byla určitým národním symbolem a její uzavření považovala velká část populace za jasně nedemokratický počin (Blankenburg 2007: nestránkováno).

Dosažení požadovaných změn se Chávezovi podařilo v referendu konaném v roce 2009. Chávez proměnil hlasování v otázku o jeho osobě. Jeho podpora se zase zvýšila, proto bylo příhodné období pro vyhlášení referenda. Rozhodovací proces byl zmanipulován i výhružkami vládním a administrativním pracovníkům, když Chávez ve svém pořadu ukázal seznamy výplatních listin a řekl, že bude kontrolovat, kdo hlasoval. Celá kampaň před referendem byla zaměřena na získání Ano od voličů. Neměla žádné duchaplné směřování nebo vize. Ačkoliv se zvýšil státní deficit, Chávez stále mluvil o tom, kolik bylo poskytnuto na sociální programy a ujišťoval, že v budoucnosti dojde ke zvýšení cen ropy (Economist 2009: nestránkováno). Po referendu promluvil k Venezuelanům s populisticky naladěnými slovy. Řekl, že „ *kdo dnes volil Ano, hlasoval pro socialismus, pro revoluci... dnes otevíráme brány budoucnosti* “. V důsledku tohoto referenda došlo k ještě větší polarizaci země v přívržence a oponenty Cháveze (Sanchez – Toothaker 2009: nestránkováno).

Vláda začala uplatňovat agresivní politiku vůči opozici a disentu, také začalo zatýkání opozičních politických představitelů a jejich persekuce. Došlo k zavření několika opozičních televizních stanic a byla ponechána pouze jedna – Globovisión (Nelson 2013: 2).

Sociální revoluci nelze považovat za úspěšnou, protože Chávez sice distribuoval zisky z ropy společnosti, ale nevedlo to k vyšší produktivitě práce (Global Barrel 2013: nestránkováno). Postupné znárodňování ropných podniků vytvořilo z Venezuely stát nepříhodný pro

zahraniční investice, protože nedává investorům jistotu bezpečnosti investicí.

5.4 Vybrané body Chávezovy agendy

5.4.1 Nová ústava

V referendu konaném v dubnu 1999 88 % zúčastněných voličů vyslovilo souhlas se změnou ústavy. 25. července se pak konaly volby do ústavodárného shromáždění a Chávezova koalice Polo Patriótico získala 122 mandátů z celkových 131. Opoziční kandidáti většinou nekandidovali v rámci stranických platforem a obsadili 6 míst. Poslední 3 místa byla vyhrazena zástupcům původních domorodých skupin, kteří byli voleni jiným volebním systémem. Výsledky červencových voleb do ústavodárného shromáždění potvrdily atraktivitu prezidentových radikálních reforem pro obyvatelstvo. Důvodů vítězství Chávezova bloku je hned několik. V první řadě to odpovídá zájmu společnosti jako takovému vůbec změnit ústavu. Volební systém byl nastaven tak, aby podporoval volbu jednotlivých kandidátů namísto stranických kandidátek, v každém volebním obvodu zvítězil kandidát s nejvyšším počtem hlasů. Počet kandidátů za Polo Patriótico byl záměrně určen tak, aby nedocházelo k příliš velkému rozptylu hlasů. Většina opozičních kandidátů byla, i přes distancování se od velkých politických stran, spojena s érou 20 let slabé demokracie, korupce a chudnutí státu. Chávez neměl téměř žádné překážky ve vlivu na ústavodárné shromáždění a podobu nové ústavy (Neumann – McCoy 2001: 27-29).

Nová ústava byla sepsána za méně než 3 měsíce a umožnila vznik rozsáhlých legislativních i nelegislativních pravomocí prezidenta. Název státu byl změněn na Bolívarská republika Venezuela (*República Bolivariana de Venezuela*). Zároveň vzniklo parlamentní těleso s jednou komorou nazývané národní shromáždění (*Asemblea Nacional*). Nová

ústava také zakazovala privatizaci ropných společností vlastněných státem (Levine 2007: 84) Podstatnou změnou bylo zavedení občanských referend, ve kterých budou občané dotazováni, zda chtějí přijmout nebo zrušit zákony či ústavní reformy. Na základě referenda, vyvolaného minimálně 10 % podpisů oprávněných voličů nebo prezidentem, může být zrušen mandát jakémukoliv volenému úředníkovi, včetně prezidenta. Funkční období prezidenta bylo prodlouženo z pěti let na šest s možností znovuzvolení (Penfold-Becerra 2007: 69-70). Nová ústava ruší dohled civilních sil nad jmenováním příslušníků armády, což by mělo zajistit depolitizaci armády. Paradoxem je, že nová ústava vynechává zmínění apolitické a nezúčastněné funkce armády, což vedlo k obavám, že by vojsko mohlo začít vstupovat do politických záležitostí (Neumann – McCoy 2001: 36). Přínosem nové ústavy bylo propracování otázky lidských práv a domorodého obyvatelstva (Nachtigallová 2006: 359).

5.4.2 Sociální programy

Jedním z Chávezových plánovaných projektů byl Plán Bolívar 2000, který měl pomocí začlenění armády do života státu zajistit zlepšení sociální a ekonomické situace chudého obyvatelstva. Vojíci měli budovat silnice, stavět domy a byty, řídit celoplošná očkování nebo zajišťovat transport potravin (Levine 2007: 82).

Chávezovy programy dokázaly snížit míru chudoby 48,6 % v roce 2002 na 29,5 % v roce 2011. K financování těchto programů Chávez používal příjmy z ropy (Perez 2013: nestránkováno). Stát si takto vytvářel rezervy, aby mohl vyloučeným skupinám poskytnout zdravotnickou péči, vzdělání nebo úvěry (Penfold-Becerra 2007: 63). Tyto programy jsou nazývány mise (*misiones*) a od přelomu let 2003/2004 se staly stavebním kamenem Chávezova vládnutí. V roce 2011 dosahoval počet misí téměř k 30 (Matheus 2011: nestránkováno). Mise si nekladou malé cíle, uvedla bych mise Cristo a Mercal započaté v roce 2003, která si kladou za cíl

dosažení nulové chudoby ve Venezuele do roku 2021(Armas 2011: nestránkováno).

Sociální fondy se však mohou stát klientelistickým nástrojem, kterým si elita může zajišťovat znovuzvolení. Tyto programy jsou financovány prostřednictvím neprůhledných a mimorozpočtových mechanismů. Zisky z ropy jsou převáděny z PDVSA do zvláštního fondu spravovaného prezidentem a jeho administrativou. Na sociální mise putuje přibližně 5 % HDP. Důvod proč Chávez tyto mise používal, je prostý – v Latinské Americe se osvědčily již v minulosti. Ve Venezuele měly mise dvojí efekt: politickou manipulaci a také distribuci části zisků z ropy obyvatelstvu s nejnižšími příjmy. Chávezovi se tak podařilo konsolidovat volební a politickou podporu dříve politicky a ekonomicky vyloučeného obyvatelstva (Penfold-Becerra 2007: 64-65). Samotné názvy programů mají pro venezuelskou společnost hlubší významy, i názvy misí odkazují k významným historickým osobnostem nebo k náboženským představitelům.

Chávez sám uvedl, že ideu sociálního zajištění převzal od Bolívara. Perfektní vláda je tím, co umožní více blahobytu svým občanům. Náš cíl je štěstí pro všechny lidi¹⁶ (Guevara 2005: 33). Úryvek je z části interviu s Chávezem a dokládá to jeho výborné řečnické schopnosti, které jsou pro caudilla nezbytné.

5.4.3 Ropná politika

Ropa je nejdůležitějším vývozním artiklem a stojí na ní celá venezuelská ekonomika. Venezuela je členem Společenství zemí vyvážejících ropu (OPEC) a její postoje ke světové těžbě se s nástupem Cháveze změnily.

---

¹⁶ „We have taken these directly from Bolívar, [...]. The perfect form of government is what which guarantees the greatest degree of happiness for its people. [...] our central aim: to achieve the greatest happiness for all the people.“ (Guevara 2005: 33)

Chávez se dostal do sporu se státní ropnou společností PDVSA, protože nechtěl těžit maximální možné množství ropy, ale chtěl se podřídit kvótám OPEC. Výsledkem bylo časté střídání prezidentů PDVSA (*Petróleos de Venezuela*), což je státem vlastněná ropná společnost, a konfrontace mezi vládou a ropným průmyslem. Chávez tvrdil, že bylo zapotřebí státního vlastnictví, neboť by se ropný průmysl mohl stát „státem ve státě“ (Wilpert 2003: nestránkováno). Chávez nedůvěřoval velkým finančním institucím a stal se jedním z největších kritiků neoliberalismu. Předseda výboru pro zahraniční vztahy Tarek William Saab uvedl v roce 2001, že Venezuela má plán pro rozvoj ekonomiky, a sice postavit se neoliberálnímu systému, který podporuje pouze soukromý kapitál a nepřináší nic státu (Forero 2001: nestránkováno). V prvních dvou letech v čele státu bylo prioritou zvýšení ceny ropy. Vláda se pokoušela obnovit význam a funkčnost ministerstva pro energetiku a těžbu tím, že pod vedením ministra Ali Rodríguez Araquea začaly být připravovány vyhlášky, které by podporovaly zájmy státu. Příkladem je i jeden z dekretů, Zákon o uhlovodících (Organic Law of Hydrocarbons), vydaných během roku 2001, který sice snižoval daně těžařům, ale zvyšoval licenční taxy. Zákon také nařizoval většinový podíl státu v podnicích zabývajících se ropným průmyslem (Parker 2005: 44-45). Chávez odvolal představenstvo PDVSA a stanovil nové, které se mělo skládat z odborníků v oblasti petrochemie. O technokracii hovořit nemůžeme, protože skutečnost je taková, že Venezuela nemá dostatek odborníků a manažerů, kteří by podnik vedli efektivně. Mnoho jich odešlo raději do zahraničí, než by sloužilo Chávezovu režimu. Jednou z Chávezových největších chyb bylo také zrušení nezávislého ministerstva dohlížejícího na chod PDVSA. Podnik nemohl fungovat dobře, protože Chávez bral finance podle svého uvážení (Global Barrel 2013: nestránkováno). Odvolání představitelů PDVSA sehráli významnou roli na konci roku 2002, protože spor mezi nimi a chavisty přerostl v generální stávkou. Spor vznikl, protože Chávez chtěl striktně dodržovat kvóty na těžbu dohodnuté OPEC, a tím se měla celosvětově zvyšovat

cena ropy. Tím že se omezil počet vytěžených barelů, omezily se i zisky soukromých společností, které musely ještě k tomu platit licenční poplatky, což dřívější vedení považovala za omyl a obávalo se odlivu zahraničních investorů.

Chávez začal postupně znárodňovat ropné podniky. V roce 2007 došel tak daleko, že zahraniční firmy dostaly ultimátum na dohodnutí podmínek. Podle zákonů měl stát prostřednictvím PDVSA získat podíly v zahraničních firmách, které těží venezuelskou ropu. Podílníky těžebních firem jsou nyní British Petrol, Exxon Mobil, Chevron, ConocoPhillips, Total a Statoil. Od 1. května bude mít v projektech alespoň 60 procent akcií venezuelská státní společnost PDVSA (Špačková 2007: nestránkováno). Oznámil to ve svém pořadu Aló, presidente. Podle Cháveze se jednalo o poslední oblast, kde musela Venezuela obnovit své postavení a ropa bude patřit skutečně všem Venezuelanům (Bičík 2007: nestránkováno).

Některé státy měly lepší ceny než ostatní. V obchodních vztazích je běžné, že určitým klientům jsou poskytovány výhody. Chávez v této oblasti rozhodoval autokraticky, bez schválení a konzultace s národním shromážděním. Prostřednictvím ropy získával podporu postojů Venezuely vůči Spojeným státům a také politické spojence v různých regionech světa. Tato politika způsobila, že venezuelský rozpočet, který je živen převážně z ropy, způsobil, že Venezuela nemá dostatek amerických dolarů a mnoho dluhopisů (Global Barel 2013: nestránkováno).

Zda Chávez používal PDVSA jako nástroj svého vlastního obohacování, což by bylo pro caudilla typické, nejsem schopná empiricky doložit. Nelze pochybovat, že zisky z ropy se staly nástrojem manipulace s veřejností¹⁷. Zejména to dokládá ten fakt, jakým způsobem vzrostly sociální programy od roku 2003. Pro caudilla je typické, že poskytuje ekonomické a sociální zajištění, u Cháveze je však problém, že se

---

¹⁷ Viz příloha č. 4

nejednalo o jeho vlastní zdroje, které poskytoval. Zároveň si nedovolím spekulovat o konkrétních vazbách a sítích v rámci PDVSA, ale je pochopitelné, že dosazení představitelé byli sympatizanty Chávezova systému.

5.4.4 Revoluce v přímém přenosu: ¡Alo Presidente!

Pořad s názvem ¡Alo Presidente! se ve Venezuele vysílal od 23. května 1999 ve venezuelském Národním radiu. Od 27. srpna 2000 začala být show vysílána i v televizi. Původně se jednalo o hodinový pořad, ale postupem času mohl být vysílán nepřetržitě i 8 hodin, podle potřeby Cházeze (Pearson 2009: nestránkováno).

Chávez měl vizi, že revoluce musí probíhat v přímém přenosu a proto chtěl touto cestou informovat všechny občany. Cílem pořadu bylo tedy informovat všechny Venezuelany o vládních krocích a analyzovat vnitřní a mezinárodní situaci. Součástí pořadu byly také zprávy, kultura, rozhovory s Venezuelany a také otázky pro presidenta (Alo Presidente 2014: nestránkováno). Chávez v show odpovídal na dopisy a také telefonoval s členy vlády nebo obyčejnými lidmi. Chávez mnohdy Venezuelanům zpíval a tančil (Pearson 2009: nestránkováno).

Alo Presidente se stalo Chávezovým hlavním komunikačním nástrojem, jeho prostřednictvím často oznamoval svá stanoviska a populistické představy. Ve své show například oznámil v roce 2009, že dává ropným společnostem těžícím na území Venezuely ultimátum nebo že Bush je podle něj ďábel. Dopředu sice nebylo možné předpokládat, na co se kdo prezidenta v otevřené diskusi zeptá, ale on dokázal obrátit nepříjemnou otázku proti němu. Když mu jeden britský žurnalista položil otázku, na kterou Chávez nehodlal odpovědět, roznítil se, proč se ho ptá na hloupé otázky a ještě asi čtyřikrát mu to zopakoval. Dalším podobným případem byla třeba otázka jednoho pána z publika, proč nebyla ještě dostavěna silnice do jejich vesnice, ačkoli už bylo investováno mnoho

peněz. Chávez tuto otázku předal ministrovi dopravy a ve výsledku se ministr musel pánovi omluvit, a slíbit nápravu věci. Chávez byl ohromný manipulátor a dokázal si zajistit poslušnost svého publika. Alo Presidente se zároveň stalo nástrojem politizace různých témat a politické mobilizace obyvatel.

Chávez se snažil jít s dobou, a proto svůj mediální záběr od roku 2010 rozšířil také na psaní blogu. Jak sám uváděl, chtěl tak vytvořit prostor pro širší diskusi, ve skutečnosti si však chtěl ohlídat opozici a vyhnout se tomu, že bude o krok před ním (Martel 2010: nestránkováno). Chávez začal přispívat na Twitter, ten se také stal poslíčkem jeho posledních sdělení v březnu 2013.

6 ZÁVĚR

V této práci, jsem se zabývala problematikou caudillismu v Latinské Americe. Cílem práce bylo určit, zda Huga Cháveze lze považovat za caudilla 20. resp. 21. století.

Caudillismus vznikl v Latinské Americe a stal se běžným jevem v politickém životě latinoameričanů. Caudillo se projevoval jako silný politický lídr, který si dokázal zajistit loajalitu širokého publika. Caudillo byl často úzce spojen s armádou a byrokracií, které jej podporovaly. Klientelismus a vytváření rodinných a ekonomických sítí se staly prostředky participace na moci ve státě. Zejména během 20. století se caudillističtí prezidenti volení občany se často stali neomezenými vládci svých zemí. Vedlo je k tomu přesvědčení, že s mandátem od lidu mohou rozhodovat svévolně o budoucnosti země. Povaha politického vládnutí zahaleného v klientelistických vazbách a osobních zájmech vedoucích lídrů se v latinskoamerické politice udržela dodnes.

Hugo Chávez pocházel z rodiny z nižších vrstev a dostalo se mu vojenského vzdělání, což je typické pro caudilly v 19. i ve 20. století. V roce 1992 jej nespokojenost s režimem vedla až k pokusu o vojenské svržení dosavadního prezidenta. Puč byl sice neúspěšný, ale z vojenského důstojníka se rázem stal národní hrdina a celebrita. Chávez se stal hrdinou mas, které dlouhodobě nebyly spokojeny s hospodařením a politickým chodem země. Nástup k moci byl typický pro caudilly v 19. století. V roce 1992 byl Chávezův pokus překvapivým krokem, protože se předpokládalo, že období častých vojenských převratů je už v Latinské Americe překonáno.

Chávez byl v mládí silně ovlivněn levicovými názory. Caudillové v 19. století operovali především s nacionalistickými ideami, ale ve 20. století caudillističtí prezidenti většinou vytvářeli střídavě pravicový nebo levicový režim. To bylo samozřejmě ovlivněno mezinárodním prostředím,

keré se nacházelo uprostřed bipolárního konfliktu. Chávez se svého levicového programu držel navzdory skončení bipolárního konfliktu. Důvodem bylo to, že svůj Socialismus 21. století považoval za alternativu k 40 letům nefungující demokracii ve Venezuele.

Do prezidentského úřadu se dostal po volbách v roce 1998, přičemž do úřadu byl legitimně zvolen. Podporu si získal především od chudších obyvatel, u kterých dokázal vzbudit zájem o dění v zemi, slíbil změny k lepšímu a především změnu ústavy, která se stala jedním z hlavních zájmů jeho vládnutí. Chávez dokázal vyvinout tlak a kontrolovat veškeré důležité instituce v zemi, což mělo takový dosah, že získal od národního shromáždění pro některá období zmocňovací právo a tudíž mohl vydávat prezidentské dekrety s platností zákona. Stal se tak neomezeným vládcem Venezuely, což zdůvodňoval potřebou dokončit Bolívarovskou revoluci. Tato revoluce v jeho podání znamenala znárodňování ropného, energetického a telekomunikačního průmyslu. Chávez se výrazně vymezoval proti Spojeným státům americkým a proti neoliberalismu ve světovém obchodě. Vymezování se vůči hrozbě nebo nějakému nepříteli je pro caudilly typické.

Chávezovým přínosem byla politická aktivace dříve marginalizovaného chudého obyvatelstva. Postupně si dokázal získat příznivce napříč společenskými třídami a vytvořit si určitý kult osobnosti. Z Cháveze se stala Venezuela a Venezuelané se považovali za Cháveze. Takováto silná podpora dokládá jeho schopnost získat si společnost a ovládat ji, další ze znaků shodných s caudilly v 19. století. Politika v jeho pojetí neměla být předmětem politické elity. Volal po lidové demokracii a účasti všech na rozhodování. Chávez také otevřel lidu prostor vyjádřit se k politice. Problémem jsou však jeho autoritářské sklony a snaha eliminovat opozici. Často docházelo k zákazu činnosti opozičních televizí a rádií nebo k nerovným podmínkám pro účast ve volbách. Mobilizace a politizace společnosti dosahoval Chávez také prostřednictvím přímé komunikace s veřejností. Svojí talk show dokázal formovat postoje a

názory diváků. Komunikaci s lidmi prohluboval, vyjadřovat se začal i na sociálních sítích.

V Chávezově případě můžeme hovořit o tzv. volebním autoritářství, které bylo nutné pro jeho setrvání u moci. Chávez měl takový vliv, že nebylo možné, aby se mu postavil kandidát, který by jej překonal. Společnost si zvykla hlasovat pro Chávezovy populistické sliby. Socialismus 21. století se hodně zabývá sociální politikou, která se do Chávezovy vlády promítla financováním štědrých sociálních programů. Tyto programy se staly nástrojem vytváření klientelistických vazeb mezi ním a voliči, kteří mu byli loajální. Stejně jako okruh caudillových nejbližších v 19. století, kterým caudillo poskytoval ekonomické a další výhody.

Domnívám se, že Chávez může být nazýván caudillem i ve 20. a 21. století. Chávez se nesmazatelně vryl do historie Venezuely a celé Latinské Ameriky. Je otázkou, jak dlouho se venezuelská politika bude směřovat k dovršení Bolívarovské revoluce. Prozatím se jeho nástupci Nicolasovi Madurovi nedaří uklidnit nepokoje a násilnosti v zemi.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

Literatura a odborné články

- Ali, T. (2010). *Piráti Karibiku* (Všeň: Grimmus).
- Balík, S. - Kubát, M. (2004). *Teorie a praxe autoritativních režimů* (Praha: Dokořán).
- Beezley H., W. (1969). Caudillismo: An Interpretative Note. *Journal of Inter-American Studies* Vol. XI, No. 3, s. 345-352.
- Dealy, G. C. (1992). The Public Man. In: *Caudillos Dictators in Spanish America* (Norman: University of Oklahoma Press), 42-61.
- Dogan, M. (1998). Legitimita režimů a důvěra v instituce: od klasické typologie k novým skutečnostem. *Politologická revue* No. 2, s. 111-127.
- Doležal, T. (2010). Dynamický dialog kultury a politiky: identity, náboženské transformace a hodnoty Latinoameričanů In: Lehmannová. *Paradigma kultur* (Plzeň: Aleš Čeněk), 375-408.
- Doležal, T. (2010). Latinská Amerika In: Lehmannová. *Paradigma kultur* (Plzeň: Aleš Čeněk), 354-371.
- González, F. E. (2009). Caudillismo. In: McLean, I. - McMillan, A. eds. *Concise Dictionary of Politics* (Oxford: Oxford University Press), 67-68.
- Gott, R. (2005). *Hugo Chávez and the Bolivarian Revolution in Venezuela* (London: Verso).
- Grant, W. (2009). Legitimacy. In: McLean, I. - McMillan, A. eds. *Concise Dictionary of Politics* (Oxford: Oxford University Press), 303.
- Guevara, A. (2005). *Chávez, Venezuela and the New Latin America* (New York: Ocean Press).

Haigh, R. M. (1964). The Creation and Control of Caudillo. *The Hispanic American Historical Review* Vol. XLIV, No. 4, s. 481-490.

Hamill, H. M. (1992). Introduction. In: Hamill, H. M. (ed.) *Caudillos Dictators in Spanish America* (Norman: University of Oklahoma Press), 3-26.

Chapman, Ch. E. (1932). The Age of the Caudillos: A Chapter in Hispanic American History. *The Hispanic American Historical Review* Vol. XII, No. 3, s. 281-300.

Chevalier, F. (1992). The Roots of Caudillismo. In: Hamill, H. M. (ed.) *Caudillos: Dictators in Spanish America* (Norman: University of Oklahoma Press), 27 - 41.

Johnson, Kenneth F. (1964). Causal Factors in Latin American Political Instability. *The Western Political Quarterly* Vol. XVII, No. 3, s. 432-446.

Klíma, J. (2007). *Zrození Latinské Ameriky. Simón Bolívar a jeho doba* (Praha: Libri).

Kozloff, N. (2007). *Hugo Chávez: Oil, Politics, and the Challenge to the United States* (New York: Palgrave Macmillan).

Kunc, J. - Barteček, I. (2008). *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci).

Landrie, T. A. (2013). *Toward a More Holistic Understanding of Caudillo Leadership* (Ohio: Marietta College).

Levin, J. (2007). *Hugo Chávez* (New York: Chelsea House Publishers).

Lupu, N. (2010). Who Votes for Chavismo? Class Voting in Hugo Chávez's Venezuela. *Latin American Research Review* Vol. XLV, No. 1, s. 7-32.

Martz, John D. (1983). Populist leadership and the party caudillo: Ecuador and the CFP, 1962–81. *Studies In Comparative International Development* Vol. XVIII, No. 3, s. 22-49.

McAlister, L. N. (1992). Dictators and the Military In: Hamill, H. M. (ed.) *Caudillos Dictators in Spanish America* (Norman: University of Oklahoma Press), 205-209.

McLean, I. - McMillan, A. eds. (2009). Charisma. *Concise Dictionary of Politics* (Oxford: Oxford University Press), 70.

Morse, R. M. (1992). Political Theory and the Caudillo. In: Hamill, H. M. (ed.) *Caudillos Dictators in Spanish America* (Norman: University of Oklahoma Press), 72-86.

Nachtigallová, M. (2006). Venezuela. In: Němec, J. a kol, *Politické systémy Latinské Ameriky* (Praha, Oeconomica), 351-385.

Neuman - McCoy (2001). *Observing Political Change in Venezuela: The Bolivarian Constitution and 2000 Election* (Atlanta. The Carter Centre).

Norden, D. L. (1996). The Rise of the Lieutenant Colonels: Rebellion in Argentina and Venezuela. *Latin American Perspectives* Vol. XXIII, No. 3, s. 74-86.

Opatrný, J. (2010a). Latinská Amerika In: Lehmannová. *Paradigma kultur*. (Plzeň: Aleš Čeněk), 328-354.

Parker, D. (2005). Chávez and the Search for an Alternative to neoliberalism. *Latin American Perspectives* Vol. XXXII, No. 2, s. 39-50.

Penfold-Becerra, M. (2007). Clientelism and Social Funds: Evidence from Chávez's Misiones. *Latin American Politics and Society* Vol. IL, No. 4, s. 63-84.

Peruzzotti, E. (2013). *Elected Authoritarianism in South America: Argentina, Venezuela and Ecuador* (Miami: University of Miami).

Polišenský, J. a kol. (1979). *Dějiny Latinské Ameriky* (Praha: Svoboda).

Ramírez, C. V.(2005). Venezuela's Bolivarian Revolution: Who Are the Chavistas? *Latin American Perspectives* Vol. XXXII, No. 3, s. 79-97.

Stokes, W. S. (1952). Violence as a Power Factor in Latin-American Politics. *The Western Political Quarterly* Vol. V, No. 3, s. 445-468.

Titei, A. (2013). Caudillismo: Identity Landmark of Hispanic American Authoritarian Political Culture. *Philobiblon* Vol. VXII, No. 2, s. 283-296.

Trinkunas, H. A. (2002). The Crisis in Venezuelan Civil-Military Relations: From Punto Fijo to the Fifth Republic. *Latin American Research Review* Vol. XXXVII, No. 1, s. 41-76.

Varese, F. (2009). Clientelism. In: McLean, I. - McMillan, A. eds. *Concise Dictionary of Politics* (Oxford: Oxford University Press), 85.

Williamson, E. (2009). *The Penguin history of Latin America* (USA: Penguin Publisher).

Internetové zdroje

Alo Presidente (2014). *Informacion*
(<http://www.alopresidente.gob.ve/Informacion/>, 27. 3. 2014).

Armas, M. H. (2011). Presidente Chávez en nueve años ha creado 34 misiones. *El Universal*, 23. 12. 2011
(<http://www.eluniversal.com/economia/111223/presidente-chavez-en-nueve-anos-ha-creado-34-misiones>, 27. 3. 2014).

- Aston, B. (2003). *Are the political systems of developing countries intrinsically clientelist?* (<http://benaston.com/truffles-nuggets/>, 27. 2. 2014).
- BBC (2005) Venezuela elction boycott widens, 1. 12. 2005 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4487686.stm>, 29. 3. 2014).
- BBC (2006). Chávez wins Venezuela re-election, 4. 12. 2006 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/6205128.stm>, 29. 3. 2014).
- Bičík, M. (2007). Chávez pokračuje ve znárodňování ropy. *Ihned* 28. 2. 2007 (<http://hn.ihned.cz/c1-20542020-chavez-pokracuje-ve-znarodnovani-ropy>, 29. 3. 2014).
- Blankenburg, S. (2007). Venezuela: a complicated referendum. *Open democracy*, 4. 12. 2007 (http://www.opendemocracy.net/article/venezuela_a_complicated_referendum, 29. 3. 2014).
- Eckhardtová, D. (2014). Klientelismus - přirozenost nebo nemorálnost? *Socioweb* (<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=133&lst=112>, 27. 2. 2014).
- Economist (2009). Venezuela's term-limits referendum. Chávez for ever?, 19. 2. 2009 (<http://www.economist.com/node/13145105>, 29. 3. 2014).
- Forero, J. (2001). Venezuela New Oil Law Is Seen as a Risk to Growth. *New York Times*, 4. 12. 2001 (<http://www.nytimes.com/2001/12/04/world/venezuela-s-new-oil-law-is-seen-as-a-risk-to-growth.html>, 28. 3. 2014).
- Gately, R. (2013). Chavez Political Timeline. *Panoramas* (<http://www.panoramas.pitt.edu/chavez-political-timeline#sthash.LmmWvdQ2.pw5rQx6z.dpbs>, 25. 3. 2014).

Global Barrel (2013). Petrobras of Brazil v. Pdvsa of Venezuela – Reply to press interns in Sao Paulo, 1. 12. 2013

(<http://globalbarrel.com/2013/12/01/petrobras-of-brazil-v-pdvsa-of-venezuela-reply-to-press-interns-in-sao-paulo/>, 27. 3. 2014).

Golinger, E. (2010). Venezuela: Coup and Countercoup, Revolution.

Global Research, 11. 4. 2010 (<http://www.globalresearch.ca/venezuela-coup-and-countercoup-revolution/18618>, 29. 3. 2014).

Hanson, S. (2013). Actual Socialist Leader Dies, 6. 3. 2013

(<http://hilaritan.com/?p=1419>, 22. 4. 2014).

Idnes (2007). Chávez dostal neomezenou moc nad Venezuelou, 1. 2.

2007 (http://zpravy.idnes.cz/chavez-dostal-neomezenou-moc-nad-venezuelou-fm7-/zahranicni.aspx?c=A070201_083042_zahranicni_jba, 29. 3. 2014).

International Republican Institute (1999). Venezuela's 1998 Presidential, Legislative, and Gubernatorial Elections

(<http://www.iri.org/sites/default/files/Venezuela's%201998%20Presidential,%20Legislative%20and%20Gubernatorial%20Elections.pdf>, 26. 3. 2014).

Jaua, E. (2013). Chavismo. *Venezuela analysis*, 4. 2. 2013

(<http://venezuelanalysis.com/analysis/7586>, 29. 3. 2014).

Kireev, A. (2004). Venezuela. Recall Referendum 2004. *Electoral Geography 2.0*

(<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/v/venezuela/venezuela-recall-referendum-2004.html>, 28. 3. 2014).

Kleinig, J. (2013). In: Zalta, E. N. (ed.) Loyalty. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (<http://plato.stanford.edu/entries/loyalty/>, 27. 2. 2014).

Maltheus, M. (2011). Las 29 "Misiones" de Chávez. *El Mundo* 25. 11. 2011 (<http://www.elmundo.com.ve/noticias/economia/politica/las-29--misiones--de-chavez.aspx>, 25. 3. 2014).

Martel, F. (2010). Hugo Chavez, Tired Of Oppressing Bloggers, Becomes One. *Media ITE*, 22. 3. 2010 (<http://www.mediaite.com/online/hugo-chavez-tired-of-oppressing-bloggers-becomes-one/>, 27. 3. 2014).

Nelson, B. A. (2013). Hugo Chávez. *Encyklopaedia Britannica* (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/108140/Hugo-Chavez/285483/> , 1. 3. 2014).

Opatrný, J. (2010b). Ameriku vede moudrost. *Dějiny a současnost* (<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2010/3/ameriku-vede-moudrost/>, 11. 2. 2014).

Pearson, T. (2009). Venezuela Celebrates 10 Years of "Hello President" Show with 4 Day Long Program. *Venezuela analysis*, 29. 4. 2009 (<http://venezuelanalysis.com/news/4479>, 27. 3. 2014).

Perez, V. (2013). Legacy of Hugo Chávez. *Harvard Political Review* (<http://harvardpolitics.com/world/the-legacy-of-hugo-chavez/>, 25. 3. 2014).

Prietor, W. (2006). 17 years since the 27th of February 1989. *Socialist world*, 5. 3. 2006 (<http://www.socialistworld.net/doc/2171>, 11. 3. 2014).

Rayment, W. J. (2009b). The Military Career of Hugo Chávez (<http://www.indepthinfo.com/hugo-chavez/military-career.htm>, 9. 3. 214).

Rayment, W. J. (2009a). Childhood and Early Life of Hugo Chavez (<http://www.indepthinfo.com/hugo-chavez/childhood.htm>, 9. 3. 2014)

Sanchez – Toothaker (2009). Venezuela Referendum: Chavez Wins Vote To End Term Limits. *Huffington Post*, 15. 2. 2009 (http://www.huffingtonpost.com/2009/02/15/venezuela-referendum-vote_n_167053.html, 29. 3. 2014)

- Silvert, K. (1969). Caudillismo. *Encyclopedia Britannica* (<http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3045000176.html>, 17. 2. 2014).
- Šafr, J. (2014) Legitimita a legitimizace. *Socioweb* (<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=173&lst=105>, 27. 2. 2014).
- Špačková, I. (2007). Chávez se pustil do znárodnění ropných firem. *Idnes*, 27. 2. 2007(http://ekonomika.idnes.cz/chavez-se-pustil-do-znarodneni-ropnych-firem-fnk-/ekonomika.aspx?c=A070227_093343_ekonomika_spi, 28. 3. 2014).
- Tannenbaum, F. (1960). The Political Dilemma in Latin America. *The Foreign Affairs*(<http://www.foreignaffairs.com/articles/71559/frank-tannenbaum/the-political-dilemma-in-latin-america>, 15. 3. 2014).
- U. S. Department of State (1994). Venezuela Human Right Practise,1993 (http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/democracy/1993_hrp_report/93hrp_report_ara/Venezuela.html, 24. 3. 2014).
- U. S. Department of State (2002)Venezuela: Country Reports on Human Rights Practices, 4. 3. 2002 (<http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2001/wha/8229.htm>, 26. 3. 2014).
- Uppsala Conflict Data Program (2014). Venezuela (<http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=167&value=#>, 11. 3. 2014).
- Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR (2009). *Internetová jazyková příručka* (<http://prirucka.ujc.cas.cz/>, 27. 2. 2014).
- Wikimedia Commons (2008). Asamblea Nacional Venezuela 2005, 13. 9. 2008 (http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Asamblea_Nacional_Venezuela_2005.svg, 22. 4. 2014).

Wilpert, G. (2003). The Economics, Culture, and Politics of Oil in Venezuela. *Venezuela analysis*, 30. 8. 2003
(<http://venezuelanalysis.com/analysis/74>, 28. 3. 2014).

Word Reference (2014). *Online Language Dictionaries*
(<http://www.wordreference.com/>, 27. 2. 2014).

You Tube (2009). "*Por ahora*" - Hugo Chavez 4 de Febrero 1992 (con subtítulos en Inglés) (<https://www.youtube.com/watch?v=iKcoFPsoKLU>, 16. 3. 2014).

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AD	Acción Democrática
CNE	Consejo Nacional Electoral
COPEI	Comité de Organización Política Electoral Independiente
FALN	Fuerzas Armadas de Liberación Nacional
Fedecamaras	Federación de Cámaras y Asociaciones de Comercio y Producción de Venezuela
FUS	Fondo Único Social
MAS	Movimiento al Socialismo
MBR-200	Movimiento Bolivariano Revolucionario - 200
MVR	Movimiento Quinta República
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries
PDVSA	Petróleos de Venezuela S. A.
PRV	Partido de la Revolución Venezolana

RESUMÉ

Caudillismo is a typical element of Latin American policy whose origins are related to the presence of several European colonial powers, especially Spain, on the continent. Persistent European influence enabled the emergence of a specific political, economic, social and cultural background which is widely reflected in the local political sphere. The first caudillos arose as political leaders from independence wars at the beginning of 19th century. From the contemporary perspective, caudillos are political, national and public leaders of distinctive personal qualities disposing of an undisputed authority in the country. Their specific forms of governance often encompass authoritarian elements which are, however, regarded as necessary and desired measures by Latin American societies. Caudillos generally boast an outstanding position in both political and economic area. Their potential to establish a large network of personalities being strongly dependent on their favour resulted in spreading clientelistic relations across local societies. Furthermore, caudillos gained control over the everyday life of inhabitants taking advantage of their powerful links with the army and bureaucracy which are responsible for the elimination of disruptive elements in the society. Nowadays, the concept of caudillismo can be applied in case of several Latin American political leaders with the finest example in the personality of the former Venezuelan President Hugo Chavez who was in power between 1999 and 2013. Chavez's governance shows many components being fully identical to the exercise of power of caudillos in the 19th century. He succeeded in building a specific cult of personality strongly supported by the movement Chávistas. Hereby, his legacy became deeply rooted in the Venezuelan society.

Výsledky prezidentských voleb 1998

Appendix II
Results of Venezuela's Presidential Elections:
December 6, 1998

Candidate	No. of Votes Received	Percentage of Votes Received
Hugo Chávez Frías	3,673,685	56.20
Henrique Salas Römer	2,613,161	39.97
Irene Sáez Conde	184,568	2.82
Luis Alfaro Ucero	27,586	0.42
Miguel Antonio Rodríguez	19,629	0.30
Alfredo Ramos	7,275	0.11
Radamés Muñoz León	2,919	0.04
Oswaldo Sujú Raffo	2,901	0.04
Alejandro Peña Esclusa	2,424	0.04
Doménico Tanzi	1,900	0.03
Ignacio Quintana	1,256	0.02
TOTAL	6,537,304	—

Zdroj: International Republican Institute (1999). *Venezuela's 1998 Presidential, Legislative, and Gubernatorial Elections* (<http://www.iri.org/sites/default/files/Venezuela's%201998%20Presidential,%20Legislative%20and%20Gubernatorial%20Elections.pdf>, 26. 3. 2014). (s. 21)

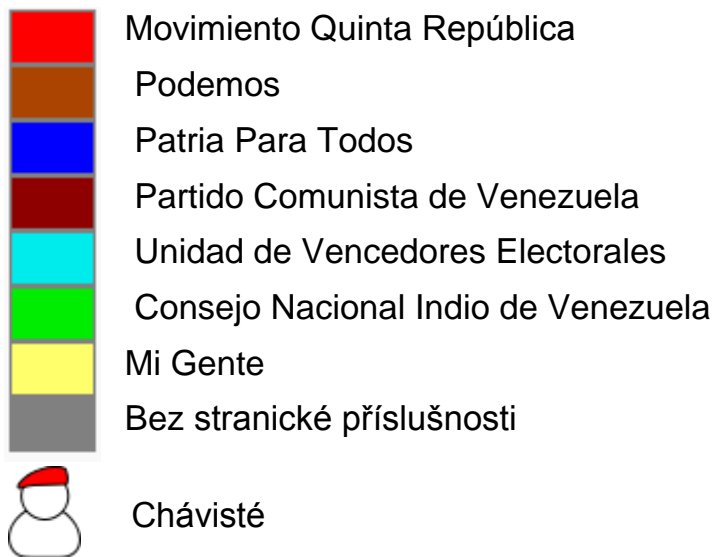
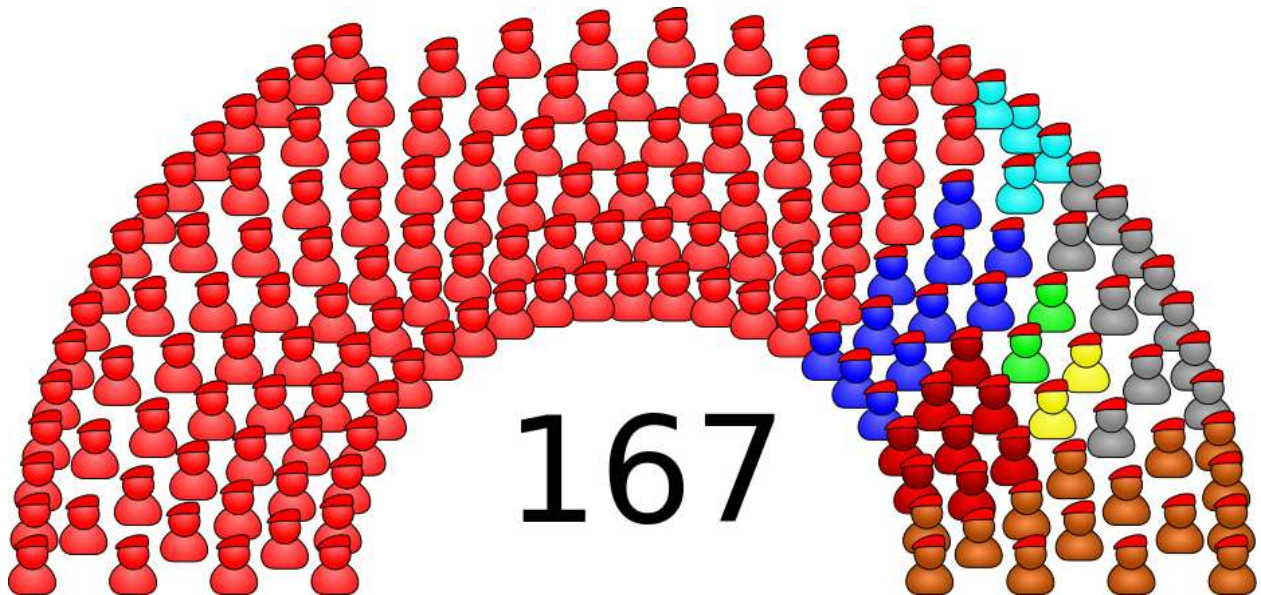
Hugo Chávez ve vojenském oblečení

Zdroj: Hanson, S. (2013). Actual Socialist Leader Dies, 6. 3. 2013

(<http://hilaritan.com/?p=1419>, 22. 4. 2014).

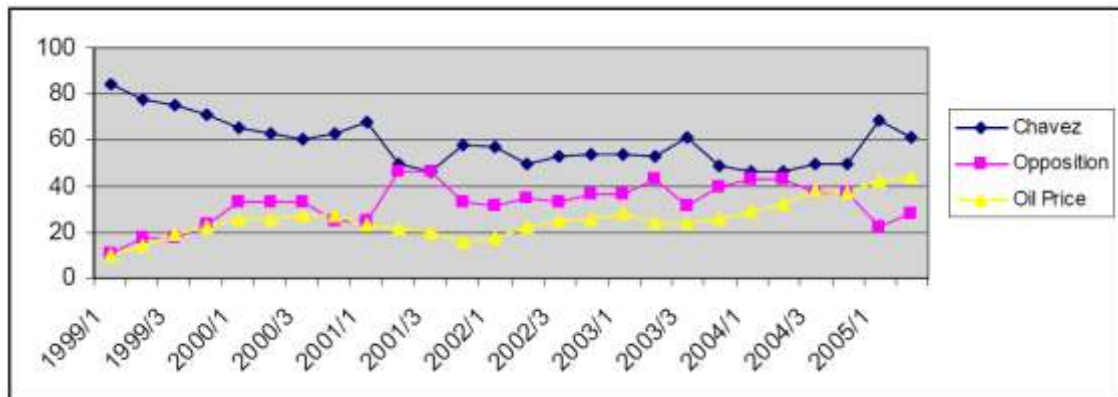
Národní shromáždění po volbách 2005

Zdroj: Wikimedia Commons (2008). Asamblea Nacional Venezuela 2005, 13. 9. 2008

(http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Asamblea_Nacional_Venezuela_2005.svg, 22. 4. 2014).

Graf popularity ve srovnání s cenou ropy

Zdroj: Penfold-Becerra, M. (2007). Clientelism and Social Funds: Evidence from Chávez's Misiones. *Latin American Politics and Society* Vol. IL, No. 4, s. 63-84.